

Ks. dr hab. Sylwester Kasprzak, Prof. KUL

Proseminarium Grupa 8 (Prawo)

Zajęcia proseminaryjne blok 1)

Można zapytać, czym jest proseminarium, są to zajęcia, które mają nas nauczyć pisania i podejmowania pracy naukowej i badawczej. Z tym wiążą się takie zagadnienia, jak metoda naukowa, warsztat pisarski i rzemiosło pisarskie, technika pisania opracowania naukowego, a także jak tworzyć tekst naukowy różnego rodzaju. Praca badawcza rozpoczyna się w umyśle badacza. Trzeba tu mieć na uwadze przedmiot nauki, cel nauki, którą uprawiamy i właśnie wspomniana metoda naukowa. To są tzw. kryteria naukowości danej dyscypliny nauki. W kolejnych spotkaniach będziemy poznawać nowe problemy, które należą do tej dziedziny, czyli metodyki pisania pracy dyplomowej. Z szeroką przestrzenią badania naukowego wiąże się ściśle metodyka pisania pracy, np. proseminaryjnej czy magisterskiej. Ta ostatnia jest pracą, która powstaje w czasie, jest procesem długofalowym, aż do obecny pod kierunkiem promotora, którego państwo sobie wybierze w przyszłości. Praca magisterska jest owocem i wyznacznikiem odbytych i zakończonych studiów, w czasie trwania, których państwo jesteście. Trzeba o tym myśleć poważnie, już dziś zainteresować się dyscypliną czy dziedziną, która nas do głębi interesuje i z którą się utożsamiamy. Można już dziś przygotowując materiał do pracy proseminaryjnej, myśleć już o magisterce. Praca proseminaryjna może być częścią magisterki, mądrze to objąć i zaplanować. Za chwilę przejdziemy do szczegółowszych zagadnień, które wchodzą w zajęcia proseminaryjne. Czy czegoś nas nauczy proseminarium, to zależy od nas wszystkich, czy będzie to interesowało. Jeśli ktoś skończył inny kierunek studiów spotkał się z proseminarium i z zasadami uprawiania badań naukowych. Te zajęcia tworzymy razem swoim zaangażowaniem i własną pracą badawczą na wybranym polu naukowym. Zanim to nastąpi potrzeba nam zapoznać się z podstawowymi

kwestiami, jakie wchodzą w tworzenie tekstu naukowego i podejmowania kwerendy, czyli poszukiwań materiałów naukowych. Zachęcam do uczestniczenia w tym przedmiocie, które zakończą się zaliczeniem na zal.

Metodyka pisania pracy naukowej:

Rodzaje prac o charakterze naukowym:

- Praca dyplomowa
- Praca magisterska
- Praca proseminaryjna
- Praca zaliczeniowa na przedmiot
- Artykuł naukowy (od 10 do 25 stron maszynopisu wydruk komputerowy)
- Recenzja naukowa a) wydawnicza artykułu, b) książki, monografii, c) pracy zbiorowej, d) doktorska (doktoratu), e) książki habilitacyjnej i f) profesorskiej; g) recenzja dorobku naukowego. Recenzja raczej ma być nie za długa.
- Praca doktorska (wersja komputerowa)
- Praca habilitacyjna (wersja komputerowa)
- Książka profesorska na tytuł naukowy Profesora
- Pozycja książkowa (publikowana)
- Podręcznik, monografia, słowniki pod redakcją jednego autora lub wielu autorów;
- Streszczenie
- Sprawozdanie
- Referat na artykuł lub tylko referat do wygłoszenia na konferencji naukowej;
- Komunikat naukowy, nie tak znaczący jak artykuł, może być krótszy i nie za długi; trudno tu odróżnić artykuł od komunikatu,

- Recenzja pracy zbiorowej wielu np. artykułów jako materiały pokonferencyjne, po sympozjum, dziś problemy z punktami, może być 20 pkt, kiedyś tylko 5 pkt było.
- Opracowanie naukowe na podstawie danych empirycznych z innych nauk, np. ze statystyki, psychologii, pedagogiki czy etnografia, historii, fizyki, medycyny, chemii czy religioznawstwa lub antropologii kulturowej.

Co to jest Metodyka?

Czymś innym jest metodologia, metodyka, czy metoda naukowa. Chcemy w tym miejscu te terminy uporządkować według właściwego znaczenia i stosowania. Niektórzy to mylą nawet profesorowie. **Metodologia to klasyfikacja nauk.** Jest to przedmiot studiów na wydziale filozofii. Tu chodzi o wzajemne zależności między różnymi naukami. Jest taka książka Stanisław Kamiński, Ogólna Metodologia Nauk. To był profesor na Katolickim Uniwersytecie Lubelski Jana Pawła II na wydziale filozofii w minionych latach ok. 25 lat temu. Nas interesuje metodyka, czyli jest to przekaz praktycznego stosowania metod naukowych w obrębie danej dyscypliny naukowej i ćwiczenia w ich wdrażaniu. Dowodem na opanowanie metodyki i warsztatu naukowego i samodzielnie napisanie pracy proseminaryjnej lub w niedalekiej przyszłości pracy magisterskiej jako pracy, która wieńczy studia np. prawa lub administracji.

Metodyka pracy naukowej polega na wprowadzaniu piszącego w zastosowanie wzorców, zasad ogólnych i szczegółowych zaleceń dotyczących podjęcia przez niego (nią) właściwego tematu, systematyzacji materiału badawczego, analizy i syntezy wątków merytorycznych, kompozycji treści oraz ich pisemnej prezentacji w napisanym dziele.

Metodyka obok funkcji pomocniczej w pisaniu pracy ma ogromne znaczenie praktyczne bowiem pomaga studentom w opanowaniu metod systematycznej pracy naukowej oraz rzemiosła pisarskiego (warsztatu naukowego) do pisania i redagowania treści.

- postawionego tematu (tytułu opracowania)
- Protokołów
- Referatów
- Sprawozdań
- Wstępów
- Zakończeń
- Artykułów
- Recenzji – to słowo kogoś innego o pracy napisanej przez studenta lub profesora lub ogólnie autora.

W metodyce rozróżniamy:

- Umiejętność twórczą;
- Umiejętność pisarską (pomysłowość);
- Zbieranie – gromadzenie materiału na jakiś wybrany temat poszukiwań badawczych i zamiłowań.

Te tory mają iść w parze. Trzeba się tym wszystkim po prostu interesować.

- Znajomość zasad korzystania ze źródeł
- Stawianie przypisów (automatycznie jest taka funkcja w komputerze).
- Znajomość rodzajów przypisów i ich stosowania w pisanej pracy.

Cel pracy magisterskiej lub proseminaryjnej

CELEM pracy, pisania opracowania na poziomie magisterskim jest wykazanie się praktycznym opanowaniem techniki pisarskiej, metod i zasad, jakie się

stosuje na danym uniwersytecie lub szkole wyższej w tworzeniu refleksji lub rozważań naukowych – czyli ciągu rozwiniętych myśli, pogłębionego toku rozważań. Taka praca lub inna jest wypełnieniem luki naukowej treściami wycinka badawczego, którego podjął się autor, studentka, student. W jakimś sensie może bardziej dla celów czysto akademickich, praca magisterska wypełnia ową lukę lub brak opracowań w danym, wyraźnie zakreślonym wymiarze i zakresie. Jej celem jest zgromadzenie jak największej ilości źródeł i literatury oraz opracowań na interesujący nas temat. Student pyta ile ma być książek czy źródeł, odpowiedź brzmi jak najwięcej. Na bazie zebranego materiału, staramy się przepracować ten ogromny zbiór informacji i wiedzy różnych autorów, i stosownie własnym językiem lub zmieniając słowa brzmienie zdania zaczerpniętego od autora według ustalonego planu badawczego (przygotowanego wcześniej, będziemy mówić o planie pracy) przedstawić i naukowo opracować.

Jeśli jest to temat nowy „NOVUM” badawcze, możliwość własnego opracowania, istnieje jednak potrzeba powoływania się na tych autorów, którzy zajmowali się tym tematem lub pisali książki lub artykuły na ten temat.

Jest to praca samodzielna, nie można wynająć kogoś do pisania własnej pracy magisterskiej, (dziś jest ocena treści pracy przez system antyplagiatowy JSA). Ta praca badawcza realizując projekt badawczy jest także próbą i propozycją kierunku, refleksji, nawet zajęcia stanowiska do danych rozważań naukowych. W pracy można stosować dyskusję przywołując poglądy różnych autorów z różnych stanowisk.

Praca w swej treści powinna być jasna, logiczna, wnosząca coś nowego, rzetelnie napisana, zgodnie z zasadami przyjętymi w danym środowisku naukowym. Praca proseminaryjna lub magisterska nie może być zebraniem treści z wielu innych magisteriów czy doktoratów, to jest łatwizna, nie rzetelne, nie naukowe, może zapędzić w popełnianie PLAGIATU. To jest karalne. Plagiat

to efekt nierzetelnego pisania opracowań naukowych. Gdy korzystamy ze źródeł spisując żywcem bez zaznaczania „(....)” cudzysłowem ze źródła, lub bez zmiany myśli i słów cudzych. Nad tym trzeba czuwać. Jak coś chcemy zacytować od kogoś, wyraźnie zaznaczmy cudzysłów „(.....)”. Gdy przystępujemy do pisania pracy, czy referatu lub innego opracowania, na przykład pracy na zaliczenie, jest to proces twórczy. Z tym zagadnieniem trzeba żyć, oswajać się, chodzić, szukać, zbierać, robić wypiski, odbijać na xero lub fotografować, gromadzić ustawy, kodeksy, rozporządzenia, glosy, wyroki Sądu SN, TK, NSA SA. Dyrektywy UNIJNE. Te materiały mają być punktem wyjścia, bazą do naukowych rozważań.

Zapamiętajmy „NAUKA jest SZTUKĄ, dziełem a jej uprawianie – rzemiosłem pisarskim”. II Przez naukę zdobywa się szlachectwo.

Kolejne kroki naukowe

- Rozczytywanie się w zagadnieniu, które trapi, interesuje, jest moim zamiłowaniem. Mam w nim zamiłowanie i lubię to.
- Zaznaczanie ołówkiem – z czym się utożsamiam, co mi się podoba, wypisuje to na osobnych kartkach, chcę to wykorzystać, tę inspirację znalezionego autora, z zaznaczeniem dzieła i rok wydania i strony od razu to robić, bo później zgubimy to i już nigdy nie znajdziemy.
- **Wypisywanie treści na fiszkach źródłowych, jest to mozolne ale przynosi konkretne efekty.**
- Sporządzanie xero lub zdjęć, partii materiału czy rozdziału, lub całych artykułów lub książek. Ale zanim się robi xero lub zdjęcia należy poprzeglądać i wybrać co nas interesuje (dane o autorze Nazwisko Imię, tytuł, rok wydania i strony zakres (od – do) do bibliografii i z której korzystamy do przypisu pod tekstem na dole. Może się tak zdarzyć, że z

tej danej książki czy artykułu nic nam się nie przyda. Lepiej robić wypiski – fiszki źródłowe. [Fiszka źródłowa]

Autor, Nazwa tytułu, Rok Wydania książki lub czasopisma podać strony
--

Tu piszemy treść jak nam pasuje i odpowiada

„wypiski dany tekst, który nam się podoba i z im się utożsamiamy” s. 152
--

Opis bibliograficzny

- Autor, Nazwisko i imię;
- Tytuł dokładnie podany
- Jeśli praca zbiorowa [w:] stosujemy to w opisie, (Red.), pod redakcją np. Jana Świtki;
- Miejsce wydania
- Rok wydania
- Strony zaznaczam całe namiary, to musi być w jakimś sensie obsesją w zbieraniu materiału do pracy lub jakiegoś opracowania.
- Już następuje próba układania planu w trakcie zbierania materiału i kwerendy naukowej,
- Realizacja planu – przez pisanie, tworzenie tekstu naukowego, to jest pomysł studenta, autora, tworzyć surowy tekst.
- Tekst roboczy w komputerze i zaznaczać przypisy. A potem można do tego wracać i uzupełniać.
- Przerabiać, dodawać swoje myśli, umiejętnie treści łączyć, dołączać znalezione dokumenty, ustawy i inne akty prawne, czy inne opracowania.

- W pracy naukowej trzeba mieć zapał i pasję.
- Piszę i wybrałem ten temat bo to jest teren mojego zainteresowania.
- Takie ujęcie sprawy jest okazją do głębszego, bardziej wnikliwego podejmowania danego zagadnienia czy problemu.
- W pracy stawiamy (we wstępie) problem, pytanie, praca całe rozważania są próba odpowiedzi.
- Trzeba usiłować zdobyć umiejętność i zdolność zarówno do aspektowego jak i całościowego (holistycznego) ujęcia problemu czy zagadnienia.
- Ważne jest, żeby przemyśliwać swój plan powstawania pracy. Nosimy go niejako w swoim zamyśle umysłowym, mamy to w głowie, umyśle. Musze go sobie wyobrażać. Taki i taki temat pragnę i chcę opracować. Trzeba słuchać wewnętrznego natchnienia.
- Uwaga metodyczna: każdy rodzaj opracowania, zarówno prac magisterskich, doktorskich, artykuły, referaty i inne mają podobny zespół narzędzi rzemiosła pisarskiego. Widać z tego, że zawsze powinny być przypisy, jedynie gdy mamy własne podsumowanie lub jest własna myśl, nie trzeba robić przypisu.

Przypisy

robimy i wstawiamy je automatycznie funkcją **Ctrl alt j** pod tekstem.

H. Cioch, Prawo Cywilne, Lublin 2005.

Przypisy można wstawiać także na końcu rozdziału czy tekstu, ale według numeracji porządkowej, są różne sposoby w zależności od środowiska naukowego jak i od wymogów wydawnictwa czasopism naukowych.

Metoda naukowa pracy – inaczej ścieżka badawcza

- Historyczna
- Historyczno-prawna
- Analityczna
- Dogmatyczno-prawna
- Analityczno-porównawcza
- Aksjologiczna
- Filologiczna
- Statystyczna
- Psychologiczna
- Socjologiczna
- Komparatystyczna
- Teologiczna
- Metoda myślenia Dedukcyjna od ogółu do szczegółu.
- Metoda myślenia Indukcyjna –od szczegółu do ogółu.

Metoda opracowania zależy od dziedziny prawa i charakteru pracy, od samych dociekań i wątku myślowego.

Jaka będzie ścieżka badawcza zależy co jest w danym momencie w umyśle badacza. Co jest w umyśle piszącego od tego powinna włączać się i uruchamiać metoda badawcza.

Ks. dr hab. Sylwester Kasprzak, Prof KUL

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Instytut Prawa

Artykuł:

Metody badawcze w prawie i prawie kanonicznym.

1. Wprowadzenie
2. Pojęcie metody naukowej
3. Metoda jako element konstytutywny dyscypliny naukowej
4. Rodzaje metod stosowanych w prawie kanonicznym
 - 4.1 Egzegetyczno-dogmatyczna (dogmatyczno-prawna)
 - 4.2 Historyczna
 - 4.3 Porównawcza (komparatystyczna)
 - 4.4 Filologiczna
 - 4.5 Socjologiczna
 - 4.6 Psychologiczna
 - 4.7 Aksjologiczna
 - 4.8 Statystyczna
 - 4.9 Teologiczna (Prawo Kanoniczne)
 - 4.10 Inne metody
5. Tworzenie teorii naukowych
6. Podsumowanie

1. Wprowadzenie

Metoda naukowa jest istotnym instrumentem i narzędziem w prowadzeniu badań, które prowadzą do syntezy, wyciągania wniosków, podsumowań a przede wszystkim dają możliwość zebrania materiału i krytycznego usystematyzowania go na określony temat z uwzględnieniem stanu badań w

danej dyscyplinie badawczej. W zależności od pola badawczego rozróżnia się różne rodzaje metod naukowych. We wstępie rozważań zapoznamy się z rozumieniem metody, a następnie zostaną zaprezentowane metody stosowane szczególnie w badaniach nauk prawnych, które obok metody analitycznej, historycznej, teologicznej czy innych stanowią podstawę wysuwania teorii a także wniosków jako wyniku badań naukowych w danym polu badawczym.

Metoda naukowa wpisuje się w tzw. kryteria naukowości danej dyscypliny nauki. Do tych kryteriów zaliczyć można właśnie metodę, przedmiot i celowość (cel nauki)¹.

Od metody wiele zależeć będzie, gdyż o metodzie musi myśleć badacz, ten który uprawia naukę. Właściwie jakość uprawianej gałęzi naukowej zależy w dużej mierze od doboru właściwej metody badawczej. Ma ona usprawnić poszukiwania materiału badawczego i przyczynić się do wyeksponowania teorii naukowej albo postawieniu hipotezy badawczej. Metod jest wiele, w zależności od obszaru badawczego uruchamia się odpowiednia metoda w umyśle badacza. Oczywiście jest ona też zauważona w danym opracowaniu naukowym.

2. Pojęcie metody badawczej

Termin „*metoda*” wywodzi się od greckiego słowa *methodus*, które oznacza właściwą drogę prowadzącą do zamierzonego celu (meta = według, po; hodos = ścieżka, droga, marsz, podróż)². W uprawianiu nauki przez metodę rozumiemy sposób badania rzeczy i zjawisk, przy jednoczesnym zastosowaniu odpowiedniego zespołu czynności i środków, albo inaczej ogół reguł, założeń

1 T. Pawluk, Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, T. I, Zagadnienia wstępne i normy generalne, Olsztyn 1985, s. 36; zob. T. Barankiewicz, Współczesne metody badania prawa, Studia Prawnicze KUL, Kwartalnik 1(41)2010, s. 115-131.

2 T. Pawluk, Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, T. I, Zagadnienia wstępne i normy generalne, Olsztyn 1985, s. 36-38.

ogólnych czy wytycznych, stosowanych w procesie poznawania i wyjaśniania jakiejś dziedziny rzeczywistości z punktu widzenia naukowego. Metoda to świadomy i wzorcowy układ systematycznie powtarzających się czynności badawczych, który zwiększa efektywność i ekonomiczność działania. W metodzie kryje się element normatywny. W metodzie naukowej jest miejsce także na namysł twórczego działania i na pomysł. Metodą naukową jest opracowany naukowo sposób poznawania zjawisk, który różni się od potocznego, a opiera się na zespole wytycznych kierujących poznaniem podmiotów i porządkowaniem niesprzecznych twierdzeń. Dobór metod naukowych wpływa bezpośrednio na poziom i granice poznania badanych zjawisk³. Pojęcie metody poznawczej (naukowej) jest pojęciem gatunkowym, podrzędnym w stosunku do pojęcia metody jakiegokolwiek działania, to znaczy świadomie stosowanego sposobu postępowania, który zmierza do osiągnięcia w danych warunkach założonego celu. Jest to działanie systematyczne, które może być zastosowane wielokrotnie⁴.

Pomysł artykułu, książki, czy referatu lub wykładu również jest bardzo istotnym elementem metodycznym, zwłaszcza jego siatka planu (spisu treści).

Jeśli chodzi o metody naukowe, to są one przedmiotem nauki, która nazywa się metodologia nauki. Ogólnie rzecz biorąc metoda naukowa to droga racjonalnego dochodzenia do prawdy naukowej czyli do poznania naukowego. Poznanie naukowe różni się od poznania potocznego (prymitywnego i powszechnego) z którym mamy do czynienia na co dzień w życiu, swoją doskonałością, stopniem pewności, poprawnością i oczywistością wynikania, systematycznością i uporządkowaniem procesów myślowych⁵. Każde jednak poznanie rzeczywistości, zarówno naukowe, jak i potoczne, jest oparte na

3 G. L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie, Lublin UMCS, 2003, s. 19.

4 Z. Ziemiński, Teoria prawa, Warszawa 1977, s. 16.

5 T. Pawluk, Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, Zagadnienia wstępne i normy generalne, Olsztyn 1985, s. 36; por. H. Seweryniak, Metodyka pisania prac magisterskich i dyplomowych z teologii, Płock 1998, s. 55 (metody badawcze); por. L. Gerosa, Prawo Kościoła, s. 90-91.

założeniu, że w istocie są trzy drogi poznawania: poznawania zmysłowego, poznawania rozumowego oraz poznawania poprzez przyjęcie gotowych informacji (np. dogmatów). Szczególną rolę w poznawaniu rzeczywistości odgrywa intuicja jako twórcza wyobraźnia oraz zdolność przewidywania i rozpoznawania problemów mimo braku pełnego uzasadnienia⁶. Każda gałąź czy dyscyplina nauki ma własny zespół wypracowanych metod badawczych. Wynika to z różnorodności problemów do rozwiązania, których prowadzą różne drogi. Jest rzeczą zrozumiałą, że inne są metody badawcze nauk formalnych, a inne nauk empirycznych. Z faktu, iż do prawd naukowych dochodzimy w sposób metodyczny, wynika, że poprawność poznania naukowego jest do sprawdzenia.

Nauka prawa kanonicznego dysponuje wieloma metodami naukowymi. Jedne z nich są niejako właściwe prawu bądź bardziej przydatne, dlatego usiłuje się je rozwijać i doskonalić, inne natomiast spełniają rolę pomocniczą. Różnorodność metod naukowych w kanonistyce wynika zarówno z bogatej problematyki występującej w prawie kanonicznym, jak też z powiązania tegoż prawa z wieloma dyscyplinami naukowymi w sensie interdyscyplinarnym⁷. Postawienie problemu implikuje jego rozwiązanie, a to z kolei pociąga za sobą potrzebę posłużenia się określonymi metodami roboczymi. Należy mówić o różnych rodzajach metod roboczych. Wśród nich można wyróżnić następujące: obserwacyjne, eksperymentalne, statystyczne, krytyki źródłowej, analizy logicznej oraz metoda porównawcza⁸.

W języku potocznym posługujemy się terminem „metoda” na określenie sposobu wykonywania jakiejś czynności, lub też może to być sposób na osiągnięcie zamierzonego celu. Terminu „metoda” używa się jednak przede wszystkim do określenia czynności badawczych w nauce i wtedy mówimy o

6 Pawluk, Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, s. 36-37.

7 Tamże, s. 37.

8 J. Myśków, Elementy metodyki pracy naukowej, „Studia Theologica Varsaviensia” 21(1983) nr 1, s. 231-232.

metodach naukowych. B. J. F. Lonergan określa metodę naukową jako „normatywny wzorzec” to nie to samo co „zbiór reguł ślepo stosowanych”, jakby w pamięci, lecz to, co niejako wyprzedza i z czego reguły te można wyprowadzić, a więc jakiś ogólniejszy zespół zasad metodologicznych, ale z samego określenia nie wynika to dość jasno, a w każdym razie nie jest to wyraźnie w nim zawarte⁹. Przez metodę rozumiemy ogólniejszą zasadę lub regułę dotarcia do rzeczywistości, lub analizy uzyskanych materiałów badawczych, wynikają z samej koncepcji rzeczywistości lub struktury umysłu ludzkiego, a najczęściej z obu tych przesłanek. Na określoną metodę składa się zespół takich zasad lub reguł logicznie i funkcjonalnie spójny i dzięki temu sprowadzalny do jakiejś reguły podstawowej, choć nie zawsze dający się z niej wydedukować we wszystkich swoich szczegółach¹⁰. *Z metodami jest tak, że jedne z nich są niejako właściwe danej dziedzinie bądź bardziej przydatne, dlatego usiłuje się je rozwijać i doskonalić, inne natomiast spełniają rolę pomocniczą.* Różnorodność metod naukowych w np. w teologii wynika zarówno z bogatej problematyki występującej w tej dziedzinie, jak też z powiązania jej z wieloma dyscyplinami naukowymi w sensie interdyscyplinarnym¹¹. Postawienie problemu implikuje jego rozwiązanie, a to z kolei pociąga za sobą potrzebę posłużenia się określonymi metodami roboczymi. Należy mówić o różnych rodzajach metod roboczych¹². Wśród nich można wyróżnić następujące: obserwacyjne, eksperymentalne, statystyczne, krytyki źródłowej, analizy logicznej oraz metoda porównawcza¹³.

Od metody naukowej należy odróżnić techniki badawcze, które jawią się jako system urządzeń i zabiegów, stosowanych w badaniach naukowych. Różnią

9 J. Majka, *Metodologia nauk teologicznych*, Wrocław 1981, s. 40.

10 Tamże, s. 41.

11 Tamże s. 37; zob. T. Barankiewicz, *Współczesne metody badania prawa*, *Studia Prawnicze KUL*, *Kwartalnik* 1(41)2010, s. 116-118.

12 J. Majka, *Metodologia nauk teologicznych*. Wrocław 1981 s. 40; zob. S. Grzechowiak, *Wprowadzenie do pisania prac magisterskich z nauk teologicznych*, Gniezno 1995, s. 12-33.

13 J. Myśków, *Elementy metodyki pracy naukowej*. „*Studia Theologica Varsaviensia*” 21(1983) nr 1, s. 231-232.

się one od metody nie tylko tym, że są to konkretne dyrektywy posługiwania się tymi środkami, ale także tym, że wiele z nich może znaleźć zastosowanie do różnych metod, różnych przedmiotów i dziedzin badań, jak np. urządzenia pomiarowe, kwestionariusze, maszyny cyfrowe, monitoring, itp.

Z kolei przez procedury badawcze rozumiemy z jednej strony sposób posługiwania się technikami badawczymi, z drugiej natomiast plan prowadzenia badań, kolejność poszczególnych czynności badawczych i ich wzajemne powiązania¹⁴.

Pojęcie metody *implikuje świadome zmierzanie* najkrótszą drogą do zamierzonego celu. O metodzie naukowej mówimy wtedy, kiedy poszukujemy dróg dotarcia do prawdy, czy też przybliżania człowiekowi tego, co zostało poznane¹⁵.

Metoda naukowa w zależności od dziedziny w której jej używamy jest zespołem zasad i reguł, dotyczących następujących czynności:

- 1) formułowanie hipotez naukowych, czyli niesprawdzalnych jeszcze zdań odnoszących się do jakiegoś zespołu faktów, a więc ogólnych zdań o rzeczywistości;
- 2) czynności zmierzające do dotarcia do rzeczywistości, czyli gromadzenie materiałów naukowych odnoszących się do tych faktów;
- 3) analiza nagromadzonych materiałów naukowych, bądź też analiza teoretyczna, zmierzająca do weryfikacji postawionych hipotez naukowych. Te same fakty mogą być analizowane przy pomocy różnych metod. Może to być metoda dedukcyjna lub indukcyjna;
- 4) porządkowanie i prezentacja teorii naukowych (na przykład prezentacja literacka, matematyczna, graficzna itp.);

14 J. Majka, *Metodologia nauk teologicznych*, Wrocław 1981, s. 42.

15 Tamże s. 42.

5) praktyczne wykorzystanie wyników badań (teorii) naukowych, polegające na sformułowaniu norm i dyrektyw działania (postępowania, wytwarzania).

Naukowe opracowanie norm i dyrektyw działania dokonywane w ramach tak zwanych dyscyplin praktycznych jest czymś innym, aniżeli stosowanie tych norm i dyrektyw w praktyce, które również wymaga pewnej umiejętności i sprawności¹⁶. Kanonista jest wśród teologów niewątpliwie uczonym oryginalnym. Wyróżnia się metodą, którą jako jedyny z całej teologicznej rodziny znalazł u prawników¹⁷. Jak za czasów mistrza Gracjana tak i współcześnie pozostaje w kontakcie ze współczesną mu kulturą prawną i bardzo zależy mu na tym, aby nie pozostawać w tyle za świeckimi prawnikami. Prawnik-kanonista wie dobrze, że prawo uczestniczy w pełnionej przez Kościół funkcji znaku dla współczesnego mu świata. Dostrzega on jako znawca przepisów prawnych swoje pole pracy nie na peryferiach porządku zbawienia, lecz w samym centrum życia Kościoła, a mianowicie tam, gdzie Ewangelia przyobleka się w kształt codziennego życia i świadectwa¹⁸.

Współczesna nauka kanonistyczna jest w praktyce sądowej powiązana z innymi dyscyplinami, takimi jak psychiatria, psychologia, medycyna sądowa, grafologia, seksuologia, teologia, filozofia, teoria nauki, prawo i inne. Choć krótko przedstawimy w kolejnych paragrafach niektóre metody stosowane w kanonistyce. Należy odróżnić dość mocno pojęcia metoda, metodyka i metodologia. Często te trzy obszary badania naukowego danej dyscypliny naukowej są mylone, nawet przez profesorów, nie mówiąc już o studentach. **Metodyka to technika pisania pracy** dyplomowej lub jakiegokolwiek - naukowej. Z kolei metodologia wiąże się ściśle **z klasyfikacją metodologiczną nauk**. Metodologia nauk to nauka teoretyczna o sposobach systematycznego poznawania rzeczywistości, poznawania świata przyrody i świata kultury

16 Tamże, s. 42; zob. T. Barankiewicz, Współczesne metody badania prawa, Studia Prawnicze KUL, Kwartalnik 1(41)2010, s. 121-122.

17 R. Sobański, Prawo – Kościół – Zbawienie, Katowice 1979, s. 365.

18 Tamże, s. 366.

ludzkiej oraz o sposobach porządkowania uzyskanej wiedzy. Metodologia nauk uważana być może za szczególnie rozbudowany dział prakseologii, to jest znacznie ogólniejszej nauki o efektywnym, skutecznym działaniu w różnych dziedzinach, a nie tylko w dziedzinie poznawczej¹⁹. Należy odróżnić opisową metodologię nauk oraz dyrektywalną (normatywną) metodologię nauk. Pierwsza z nich formułuje twierdzenia o tym, jakie metody uzasadniania i porządkowania twierdzeń są stosowane w danym czasie w konkretnej nauce oraz czy okazują się one przydatne. Metoda dyrektywalna natomiast formułuje nie twierdzenia opisowe, lecz dyrektywy wyznaczające, jakie metody należy w badaniach danego rodzaju stosować jako prawidłowe metody naukowe (poznawcze)²⁰. Każda nauka ma swój cel, zakres, przedmiot i charakterystyczne metody. Ten, który poznaje i uprawia naukę to podmiot badawczy, które wybiera metodę i postępując na ścieżce badawczej korzysta z narzędzi, technik badawczych i realizuje systematycznie cel nauki. Mieści się przy tym w granicach nauki, która jest uznana za naukę bo spełnia kryteria naukowości. Takimi kryteriami są: metoda, cel badawczy, podmiot badawczy, przedmiot, i zakres nauki w relacji do innych dyscyplin lub dziedzin naukowych.

Z pojęciem metody wiąże się ściśle język, jako system znaków służący do komunikowania się podmiotów badawczych z odbiorcami. Rozróżniamy język prawny i język prawniczy. *Językiem prawnym* jest język tekstów normatywnych (zapisów w regulacjach prawnych). Czytając postanowienia ustawodawcy państwowego lub prawodawcy kościelnego zawarte w ustawie, rozporządzeniu, konstytucji, w uchwale, kanonie z łatwością można zauważyć, iż są one zredagowane zupełnie w inny sposób niż to jest w używaniu mowy potocznej²¹. Język zapisu norm prawnych, to szczególna odmiana języka narodowego, z

19 Z. Ziemiński, Teoria prawa, Warszawa 1977, s. 16.

20 Tamże, s. 16.

21 G. L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie, Lublin UMCS, 2003, s. 124; zob. J. Wróblewski, Metody logiczno-językowe w prawoznawstwie, w: Metody badania prawa, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Sympozjum Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 64.

zachowaniem oszczędności słów, zapisy w normach są zwarte, sankcyjne, przynajmniej takie powinny być, aby wskazywały na wysoką kulturę prawną danego systemu prawnego. W jakimś sensie jest to język stworzony, czyli sztuczny na użytek prawodawstwa czy to państwowego czy kościelnego²². Taki język charakteryzuje się specyficznym używaniem czasu teraźniejszego, są pewne zasady stylistyki, różne od języka naturalnego słownictwo i fachowa terminologia.

Z kolei *język prawniczy* jest dziełem prawników, czyli komentatorów, to język interpretacji i wykładni prawniczej²³. Ta forma językowa jest pomocą w tworzeniu wypowiedzi normatywnych prawodawcy oraz przy formułowaniu wypowiedzi o prawie obowiązującym. Powstaje on także w nauce prawa przy okazji opisywania poszczególnych instytucji prawnych, metod badawczych oraz wykładni prawnej. Prawnicy i kanoniści zwykli posługiwać się *paremiami łacińskimi*, które w większości pochodzą z prawa rzymskiego, i rzymskiej kultury prawnej. One właśnie określają zasady rozumowania, argumentacji czy stosowania norm prawnych. Zastosowanie dziś techniki komputerowej do gromadzenia danych o obowiązującym prawie stało się także okolicznością do wzbogacenia języka prawniczego o nieznane dotąd w tym języku zwroty konwencjonalne²⁴. Prawnik i kanonista musi znać różnice między tymi dwoma językami, czyli dwie mowy prawa, wewnątrz ustaw i poza ustawami.

3. Metoda jako element konstytutywny dyscypliny naukowej

22 G. L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie, s. 124; zob. Pawluk, Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, s. 37-38.

23 G. L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie, s. 124.

24 Tamże, s. 124-125; por. J. Wróblewski, Metody logiczno-językowe w prawoznawstwie, w: Metody badania prawa, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Sympozjum Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 65-67.

O wyborze danej metody decyduje przede wszystkim badacz w swoim umyśle, także sam ich przedmiot, ściślejsza koncepcja przedmiotu badań, czyli jego wstępny, już to przednaukowy, już to zaczerpnięty z innych dyscyplin obraz, lub nawet jakaś jego cecha charakterystyczna choćby jeszcze nie wkomponowana całkowicie w istniejący w danej dziedzinie nauki obraz przedmiotu²⁵.

4. Rodzaje metod stosowanych w prawie kanonicznym

a) Metoda egzegetyczno-dogmatyczna (inaczej nazywana formalno-dogmatyczna, a także **językowo-logiczna**)²⁶, lub **dogmatyczno-prawna**, która najczęściej jest stosowana w prawoznawstwie i teorii prawa kanonicznego.

Ta metoda dostarcza zasad wydobycia i wyjaśnienia treści pojęć użytych w normie prawnej oraz zrozumienia przepisów prawnych, aby mogły być właściwie aplikowane. Jest ona od dawna i najczęściej stosowaną metodą w uprawianiu nauki prawa i prawa kanonicznego, gdy źródłami badawczymi są Kodeksy prawa Kanonicznego. W szczególności na potrzeby wielu badań naukowych w dyscyplinach prawa pożyteczne jest rozgraniczenie języka, w którym formułowane są teksty prawne (język prawny), i języków, w których formułuje się wypowiedzi i analizy o prawie (języki prawnicze)²⁷. Metoda egzegetyczno-dogmatyczna (dogmatyczno-prawna) ma duże znaczenie praktyczne. Zarówno prawnik-naukowiec, jak i prawnik-profesjonalista (np. sędzia, promotor sprawiedliwości, obrońca wężła, urzędnik kurialny, adwokat,

25 J. Majka. Metodologia nauk teologicznych, Wrocław 1981, s. 63-64; zob. T. Barankiewicz, Współczesne metody badania prawa, Studia Prawnicze KUL, Kwartalnik 1(41)2010, s. 119.

26 G. L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie, Lublin UMCS, 2003, s. 21.

27 J. Wróblewski, Metody logiczno-językowe w prawoznawstwie, w: Metody badania prawa, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Symposium Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 57.

radca prawny itp.), zajmują się przede wszystkim interpretowaniem prawa, aby je właściwie zastosować w konkretnej sytuacji albo skontrolować jego stosowanie, albo też jego treść odpowiednio przekazać tym, którzy nie mając wykształcenia prawniczego, przyzwyczajeni są do potocznego rozumienia wyrażeń prawnych²⁸. Omawiania metoda pozwala na usuwanie wątpliwości, jakie mogą powstawać ze względu na kontekst językowy, albo z uwagi na system prawny. Jest to możliwe dzięki zasadzie legislacyjnej, iż prawodawca jest racjonalnym użytkownikiem języka²⁹. Kodeks prawa kanonicznego zawiera normy na temat interpretacji ustaw kościelnych w granicach kanonów od 17 do 22. Właśnie ta metoda badawcza pozwala ukazać specyfikę prawa kanonicznego i dość wyraźnie odróżnia to prawo od prawa państwowego³⁰. Metoda naukowa obojętnie jaka by nie była zawsze jest środkiem do osiągnięcia zamierzonego celu³¹.

Metody logiczno-językowe dają dość luźno określony zestaw metod i technik badawczych i pozwalają na wykorzystanie aparatu pojęciowego, podstawowych twierdzeń rozmaitych rodzajów logiki i różnorodnych nauk o języku. Metody logiczno-językowe nie są ostro wyodrębnione. Stanowią one jednak punkt stykowy wielu sposobów badania prawa jako systemu norm³². We wszystkich koncepcjach prawa, w których norma stanowi przedmiot prawoznawstwa, otwiera się pole do posługiwania się metodami logiczno-językowymi. Badania na płaszczyźnie „logiczno-językowej” dotyczą w szczególności: 1) aparatury pojęciowej systemów norm prawnych; 2) sposobów konstruowania systemów norm prawnych ze względu na pewne fakty uznawane za prawotwórcze, jak np. wydanie w pewnym trybie przepisów prawnych,

28 Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, s. 37-38.

29 Tamże, s. 38.

30 Tamże, s. 38.

31 R. Sobański, *Prawo – Kościół – Zbawienie*, Katowice 1979, s. 367.

32 J. Wróblewski, *Metody logiczno-językowe w prawoznawstwie*, w: *Metody badania prawa*, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Symposium Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 59-60; zob. T. Barankiewicz, *Współczesne metody badania prawa*, Studia Prawnicze KUL, Kwartalnik 1(41)2010, s. 119-121.

ukształtowanie się przekonań o powinności prawnej postępowania w zwyczajowo określony sposób, albo wydanie orzeczenia; 3) struktury wewnętrznej systemów norm prawnych, zwłaszcza z punktu widzenia ich zupełności i spójności, która dotyczy podstaw operacji myślowych zmierzających do ustalenia, jakie normy, ze względu na przyjmowane koncepcje źródeł prawa i określone fakty prawotwórcze, należy uznać za obowiązujące w jakimś systemie prawnym³³. Znajdują one zastosowanie przy analizie wypowiedzi językowych, norma zaś jest wypowiedzią sformułowaną w określonym języku. Jeśli chodzi o metody logiczno-językowe to są one metodami, **1)** którymi posługuje się prawoznawstwo, tutaj przedmiotem analizy mogą być poszczególne dyscypliny prawnicze; **2)** przedmiotem analizy może być prawo obowiązujące, a więc system norm prawnych, jak również elementy tego systemu; **3)** przedmiotem analizy przy użyciu omawianej metody może być szeroko rozumiana praktyka prawnicza, która obejmuje procesy tworzenia, stosowania i wykładni prawa³⁴. Problematyka dogmatyczna prawoznawstwa sprowadza się głównie do pytań o to, jakie normy obowiązują aktualnie w jakimś systemie prawnym, jakie czyny są czynami nakazanymi, zakazanymi, indyferentnymi prawnie, jakie są przedmiotem uprawnień czy kompetencji ze względu na normy danego systemu prawnego. Twierdzenia dogmatycznoprawne są twierdzeniami o treści i o konsekwencjach jakiegoś poszczególnego systemu norm uznawanych za obowiązujące prawnie³⁵.

b) Metoda historyczna

33 Z. Ziemiński, Teoria prawa, Warszawa 1977, s. 8-9.

34 J. Wróblewski, Metody logiczno-językowe w prawoznawstwie, s. 50-51.

35 Z. Ziemiński, Teoria prawa, Warszawa 1977, s. 10-11.

Zrozumienie każdego systemu prawnego zakłada refleksję i podejście historyczne. Bez znajomości praw historycznego rozwoju, bez znajomości przeszłości danych instytucji i starych systemów prawnych, a przede wszystkim bez stosowania retrospekcji nie ma osiągnięć się prawidłowego zrozumienia współczesnego nam ustroju państwa i prawa. Należy pamiętać, że prawo i jego doktryna z epok przeszłych w ogromnym stopniu warunkuje powstawanie prawa w wiekach późniejszych³⁶.

Prawo kościelne (kanoniczne) ma wiele wspólnego z dziedziną historii. Jest ono związane z życiem wspólnoty kościelnej od samego początku jej istnienia, towarzysząc jej w pochodzie eschatologicznym poprzez wydarzenia minionych epok. Trzeba podkreślić, że obowiązujące przepisy prawa kanonicznego, które kanonista musi zinterpretować, rzadko stanowią „zerowy” punkt wyjścia. Zazwyczaj są one powiązane wewnętrznie z przepisami prawa wcześniejszego. Metoda historyczna służy badaczowi-kanoniście i historykowi w zabiegu porównania i konfrontacji prawa obowiązującego z prawem, które kiedyś sankcjonowało i było obowiązujące. Prawo kościelne może zmieniać się w ciągu wieków zależnie od warunków i mentalności epoki, jednakże istota dyspozycji prawnej często pozostaje ta sama; zmieniać się może szata słowna i zapisu normy w konkretnym przepisie. Punktem wyjścia dla metody historycznej w prawoznawstwie jest przeprowadzenie krytyki źródeł prawa, które ma być przedmiotem badań naukowych³⁷. Ta metoda najczęściej jest stosowana w historii prawa. Prawidłowa krytyka to stwierdzenie autentyczności i wiarygodności źródła oraz na poprawnym odczytaniu zawartej w nim treści. Znacznej pomocy w tym zakresie mogą dostarczyć historykowi lub badaczowi

36 H. Olszewski, *Podejście historyczne w prawoznawstwie*, w: *Metody badania prawa*, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Symposium Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 12-13.

37 Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, s. 38-39.

nauki pomocnicze historii, np. paleografia³⁸, dyplomatyka³⁹, sfragistyka⁴⁰, geografia historyczna⁴¹, archiwistyka⁴² i inne. Wiemy już, że nie każde źródło historyczne jest autentyczne i prawdziwe. Historyk nie może poprzestać na odczytaniu faktów zarejestrowanych w danym źródle. Nie wystarczy stwierdzić, że fakt miał miejsce, lecz trzeba ten fakt wyjaśnić pod względem socjologicznym i psychologicznym oraz ująć go z punktu widzenia jego rozwoju. Trzeba umieć dopatrzeć się powiązania stwierdzonych faktów historycznych z różnymi zjawiskami społecznymi danej epoki. Ponadto dodatkowym zabiegiem jest to, że dawną normę prawną trzeba niekiedy ukazać w kontekście teologii danej epoki. Tylko kronikarz może poprzestać jedynie na odnotowaniu pewnych faktów bez interpretacji. Historyk musi ujmować fakty i wydarzenia na tle rozwoju życia społecznego oraz konkretnych warunków, w jakich fakty te miały miejsce⁴³. Jeśli chodzi o sylwetkę i walory historyka musi go cechować daleko posunięty obiektywizm polegający na bezstronnym szukaniu prawdy historycznej. Nie może on faktów historycznych oceniać w świetle tylko czasów sobie współczesnych. Niejeden fakt odczytany z dokumentu historycznego może dziś okazać się niezrozumiały; zupełnie inaczej przedstawi się on nam, jeżeli rozpatrzymy go w świetle okoliczności czasu powstania, motywu, którym kierował się wystawca tego dokumentu, oraz celu, jakemu miał służyć dokument. Nie chcemy tu powiedzieć, że w badaniach historycznych nie powinno być elementu subiektywizmu, wręcz przeciwnie, raczej jest wskazany. Niekiedy jest bardzo konieczny⁴⁴. Nauki historyczne i

38 Paleografia to nauka zajmująca się pismem i jego rozwojem w starożytności i średniowieczu; dzięki niej zdobywamy umiejętność odczytywania dawnych rękopisów, napisów, dokumentów itp. W kanonistyce, zwłaszcza w prawie procesowym jest to bardzo przydatne i nieodzowne jako materiał dowodowy z rękopisu lub wykazania autentyczności dokumentu.

39 Dyplomatyka zajmuje się badaniem dokumentów, szczególnie średniowiecznych, ich autentyczności, znaczenia prawnego i warunków powstania.

40 Sfragistyka bada znaczenie prawne i funkcje pieczęci oraz przemiany ich formy, treści napisów i wyobrażeń.

41 Geografia historyczna zajmuje się rekonstrukcją krajobrazu naturalnego i historyczno-politycznego.

42 Archiwistyka to nauka o organizacji archiwów, sposobach przechowywania dokumentów, korzystania z nich; Pawluk, Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, s. 39.

43 Tamże, s. 39.

44 Tamże, s. 39.

historyczno-prawne są dostarczycielami materiału do teoretycznego uogólnienia, do generalizacji, takie ustalenie bowiem pozwala weryfikować twierdzenia teoretyka nauki o państwie i prawie, a także na ich korygowanie⁴⁵.

Prawo kanoniczne w szczególny sposób nadaje się do badania metodą historyczną. Często podejmowane reformy prawa kanonicznego, zwłaszcza w ostatnich czasach, ogromna liczba zbiorów tego prawa powstały w ciągu epok istnienia Kościoła – wszystko to pozwala na wieloaspektowe spojrzenie na prawo dzisiaj obowiązujące. Ogromnie pouczające jest śledzenie ewolucji prawa kanonicznego choćby tylko w ostatnich latach obejmujących okres przed i po Soborze Watykańskim II⁴⁶. Swoistość metody historycznej (lub historyczno-prawnej) w prawoznawstwie wyraża się nade wszystko własnym polem badań, niekoniecznie odseparowanym od innych dziedzin naukowych. Metoda historyczna charakteryzuje się szczególnie przyjętą postawą badacza, w zrozumieniu potrzeby historycznego ujmowania przedmiotu danej dyscypliny naukowej. W badaniach nad historią prawa ważna jest umiejętność ustalenia faktów z milczenia źródeł, które nie pozostawiły po sobie kompletnego materiału źródłowego. Do metod rekonstrukcji procesu historycznego należy zaliczyć w końcu ten zespół narzędzi i technik warsztatu historyka, który pozwala mu wyrobić sobie właściwe stanowisko wobec problemu autentyczności oraz wiarygodności uzyskanej informacji⁴⁷. Metoda historyczno-prawna wyraża się w badaniu zjawisk prawnych w kontekście całości procesu historycznego, z uwzględnieniem miejsca, jakie rozpatrywane instytucje prawne czy przepisy prawne zajmowały wśród innych sfer aktywności społecznej, oraz roli jaką spełniały i do dziś spełniają⁴⁸. Trzeba na koniec podkreślić, że nie ma

45 H. Olszewski, *Podjęcie historyczne w prawoznawstwie*, w: *Metody badania prawa*, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Sympozjum Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 22-23.

46 T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, s. 40.

47 H. Olszewski, *Podjęcie historyczne w prawoznawstwie*, s. 16-17.

48 Tamże, s. 15.

metody historycznej „samej w sobie”, wyizolowanej od innych metod i technik badawczych⁴⁹.

c) Metoda porównawcza (*komparatystyczna*)

Metoda porównawcza w prawoznawstwie pozwala na porównywanie systemów prawnych i dostrzeganie w nich podobieństw i różnic. Badania prawnoporównawcze mogą mieć układ wertykalny czyli pionowy albo horyzontalny czyli poziomy. Jest to metoda, która umożliwia ustalać podobieństwa, analogie, czy pokrewieństwa pomiędzy poszczególnymi instytucjami prawnymi funkcjonującymi w różnym czasie i w różnych systemach prawa. Metoda jest dziś bardzo rozbudowana ze względu na forum teoretyczne i instytucjonalne⁵⁰. Badania prawnoporównawcze w układzie wertykalnym to badania historycznoporównawcze. Pozwalają one na pewne ustalenia co do wzajemnych wpływów i zapożyczeń instytucji prawnych w różnych systemach, a tym samym na lepsze zrozumienie tych ze instytucji. Niekiedy poznanie innego systemu prawnego, o którego recepcji wiadomo, pozwala na wypełnienie luk poznawczych w odniesieniu do pewnych zagadnień prawnych. Takim systemem na gruncie prawa kanonicznego jest przede wszystkim prawo rzymskie⁵¹.

Badania *prawno-porównawcze* o charakterze horyzontalnym, to porównywanie norm prawnych aktualnie obowiązujących w konkretnych społecznościach. Tego typu dochodzenie naukowe ma znaczenie nie tylko w sensie poznawczym, ale i w praktycznym, ponieważ umożliwia ulepszenie własnych instytucji prawnych. Mogą też dostarczyć argumentów

49 Tamże, s. 26.

50 G. L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie, s. 23.

51 Pawluk, Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, s. 40.

przemawiających za słuszością określonych rozwiązań prawnych. Ciekawych i pouczających relacji można dopatrzeć się porównując niektóre instytucje prawa kanonicznego Kościoła łacińskiego z analogicznymi instytucjami Kościołów wschodnich, a także z instytucjami prawa państwowego⁵². Metoda porównawcza stosowana jest przez prawo kanoniczne już od dawna, gdyż jako nauka poprzez swoją historię podlegało oddziaływaniu na nią innych systemów prawnych, a zwłaszcza prawa rzymskiego. Prawo rzymskie oddziaływało zarówno na prawo kanoniczne, jak i na prawo świeckie⁵³. Stosowanie metody porównawczej w badaniach nad zjawiskami i faktami prawnymi z przeszłości i teraźniejszości, służy nie tylko uwypuklaniu podobieństw, elementów wspólnych, prawidłowości historycznego rozwoju, ale także pokazywaniu odrębności i specyfiki w rozwoju⁵⁴. Taki zabieg daje możliwość lepszego wyjaśnienia odmiennych punktów widzenia i odmiennych koncepcji, stanowisk leżących u podłoża różnych systemów i instytucji prawnych. Z takiego punktu widzenia zasługuje na uwagę tzw. metoda *case*, która wykształciła się na gruncie anglosaskiego *common law*, metoda analityczna i porównawcza prawnych następstw określonych faktów, w różnych systemach prawnych, w sprawach cywilnych, karnych, arbitrażowych i administracyjnych⁵⁵. Znaczenie tej metody w krajach, w których prawo w znacznej części tworzą orzeczenia sądów, jest ogromne, i to zarówno dla celów nauczania studentów, jak i w badaniach naukowych. Przy konfrontacji i porównywaniu współczesnych systemów prawnych i ich instytucji w państwach świata, należących do różnych układów politycznych i społeczno-ekonomicznych, należy pamiętać o niesamodzielnym, wtórnym charakterze przepisów i norm prawnych. Ważne

52 Tamże, s. 40.

53 Tamże, s. 41; zob. T. Barankiewicz, Współczesne metody badania prawa, Studia Prawnicze KUL, Kwartalnik 1(41)2010, s. 129-131.

54 H. Olszewski, Podejście historyczne w prawoznawstwie, w: Metody badania prawa, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Sympozjum Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 26-27; por. M. Kuryłowicz, Prawa antyczne. Wykłady z historii najstarszych praw świata, Lublin 2006. s. 15-21.

55 M. Rybicki, Badania prawno-porównawcze. Ich znaczenie dla rozwoju nauk prawnych i dla praktyki, w: Metody badania prawa, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Sympozjum Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 35.

jest, aby przestrzegać ogólnej zasady w kwestii interpretacji różnych instytucji prawnych z innych krajów o różnych ustrojach polityczno-ekonomicznych z uwzględnieniem naukowego obiektywizmu oraz przy uwzględnianiu właściwej metodologii nauk. Porównywanie przepisów prawnych i norm w państwach, które należą do różnych formacji społeczno-politycznych prowadzić może do wydobycia i ustalenia zarówno różnic i kontrastów, co jest regułą, zwłaszcza gdy chodzi o *makrokomparatystykę* zajmującą się porównywaniem całych systemów prawnych, jak i ustalenia podobieństw występujących w *mikrokomparatystyce*, która zajmuje się porównywaniem nad poszczególnymi gałęziami prawa bądź instytucjami prawnymi⁵⁶.

Podjęcie porównawcze w nauce prawnej pozwala na pogłębione i szersze spojrzenie na uprawianą dyscyplinę. Jest to nieodzowna metoda w podejściu analitycznym całego systemu prawnego, jak i poszczególnych gałęzi i dyscyplin prawa pozytywnego⁵⁷. Mówić o metodzie komparatystycznej, trzeba widzieć w niej pole działania badacza w sensie przestrzennym, poziomym i geograficznym. Chodzi tu o to, aby porównać aktualnie obowiązujące prawo i przeanalizować obecne poglądy doktryny w różnych krajach i systemach prawach w świecie⁵⁸.

d) Metoda filologiczna

Metoda filologiczna oddaje prawnikowi duże usługi, jeśli ma on do czynienia z pisanym źródłem historycznym. Pozwala ona na poprawne odczytywanie i interpretację zamieszczonej w tym źródle informacji. Wykładnia prawa, której podejmuje się kanonista lub prawnik, czy historyk to nic innego

56 Tamże, s. 36-37.

57 Tamże, s. 31.

58 Tamże, s. 32.

jak ukazanie woli prawodawcy (kościelnego lub państwowego) skierowanej do konkretnego adresata w określonych warunkach⁵⁹. Ustawodawca wyrażając swoją wolę i myśl prawną w normie kanonicznej posługuje się określonymi wyrażeniami, słowami i terminami, które siłą rzeczy z biegiem czasu zatraciła swoje pierwotne znaczenie. Dzięki metodzie filologicznej wyrażeniom i terminom napotkanym w pisany źródle historycznym możemy nadać właściwe znaczenie – takie, jakie miały one w czasach, kiedy je spisano lub nadał im ich autor. Metoda filologiczna może też niekiedy posłużyć pośrednio do ustalenia faktów historycznych⁶⁰.

Na przykład niektóre wyrażenia użyte w danym dokumencie historycznym pozwalają na określenie czasu pewnych zdarzeń, zasięgu wpływów obcych. Metodę filologiczną można stosować dzięki znajomości wiedzy językoznawczej w danym zakresie. Dużej pomocy mogą tu udzielić specjalne słowniki językowe i etymologiczne. Ponieważ ogromna większość źródeł prawa kanonicznego ma redakcję łacińską, dlatego dla kanonistyki duże znaczenie mają różnego rodzaju słowniki łacińsko-polskie⁶¹.

e) Metoda socjologiczna

Socjologia jest dyscypliną nauk społecznych, której zainteresowania i przedmiot badań w najwyższym stopniu krzyżują się z problematyką podejmowaną przez prawoznawstwo. Metoda socjologiczna służy do badań zachowań obywateli w stosunku do promulgowanego prawa; także rozpatrywane są normy prawne z punktu widzenia społecznego uwarunkowania tych norm, a więc uwarunkowania ekonomicznego, politycznego i kulturowego;

59 T. Pawluk, Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, s. 41.

60 Tamże, s. 41.

61 Tamże, s. 41.

a w końcu metoda ta bada faktyczne funkcjonowanie norm prawnych, stopnia zgodności postępowania adresatów norm z wzorami postępowania zawartymi w przepisach prawnych i związanego z tym stopnia akceptacji zapisów prawnych w ustawach⁶². Nie wszystkie metody i techniki badawcze nauk społecznych mają w równym stopniu zastosowanie w naukach prawoznawczych. Zawsze punktem odniesienia są przepisy prawne, ustawy, normy, instytucje, systemy prawne, porządek prawny, a badania nad funkcjonowaniem określonej instytucji prawnej powinny być poprzedzone dogłębną analizą obowiązującego stanu prawnego⁶³.

W poznaniu społecznego działania prawa oraz warunków jego skuteczności ma pomóc metoda socjologiczna wypracowana przez socjologię. Istnieje też dziedzina, która nazywa się socjologia prawa. Właśnie teoretycy tej nauki mówią o poznaniu prawa niejako eksperymentalnie, jako, że do istoty prawa należy oddziaływanie na życie społeczne wspólnoty ludzkiej. Metoda socjologiczna w prawoznawstwie zakłada bezpośrednią bądź pośrednią obserwację życia społecznego pod kątem pozytywnych i negatywnych wpływów prawa w konkretnych przypadkach i sytuacjach na zachodzące procesy⁶⁴. Obserwacja bezpośrednia polega na realnym zetknięciu się z badanymi osobami i procesami zachodzącymi w życiu społecznym. Obserwacja pośrednia natomiast polega na systematycznym gromadzeniu lub wykorzystaniu nagromadzonych informacji ukazujących pewne zjawiska bez stykania się bezpośredniego z osobami bezpośrednio związanymi z tymi zjawiskami⁶⁵. Ma ona szerokie zastosowanie w badaniach prawa, polega ona na systematycznym gromadzeniu lub wykorzystaniu zgromadzonych informacji i materiałów przedstawiających zachodzące procesy bez bezpośredniego stykania się z

62 M. Borucka-Arctowa, *Podjęcie socjologiczne*, w: *Metody badania prawa*, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Sympozjum Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 76-77.

63 Tamże, s. 81.

64 T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, s., s. 41.

65 Tamże, s. 41.

osobami uczestniczącymi w tych procesach⁶⁶. Socjologiczne podejście do prawa, które obowiązuje ma za cel ustalić, jakie zmiany w realiach społecznych regulacje prawne wywołują, jaki jest zakres zmian, jakiego rodzaju instrumenty prawne są najbardziej skuteczne, a jakie skutecznymi nie są i dlaczego⁶⁷. Podobnie można odnosić się i do prawa kościelnego.

Jednym ze sposobów obserwacji zachowania się ludzkiego w życiu społecznym jest zastosowanie ankiety. Ankieta jest zbiorem pytań odpowiednio dobranych, stawianych na piśmie osobom reprezentującym środowisko objęte badaniem, celem uzyskania odpowiedzi. Tego rodzaju odpowiedzi, opracowane statystycznie, służą do objaśnienia lub uwypuklenia jakiegoś problemu społecznego. Powodzenie tej metody jest uzależnione przede wszystkim od umiejętnego sformułowania samych pytań, właściwego doboru osób ankietowanych oraz poprawnego i właściwego odczytania zebranego materiału⁶⁸. Oczywiście, że ten materiał należy odpowiednio opracować. Podobną do metody ankietowej jest metoda wywiadu czyli badania opinii publicznej. Materiał uzyskany od grupy osób reprezentatywnych służy do utworzenia obrazu ogólnego. Jeśli chodzi o pole naukowe kanonistyki, to metoda socjologiczna nie jest zbyt rozpracowana, jednakże nie ulega wątpliwości, iż metoda ta może być wielce przydatna w badaniach kanonistycznych. Wystarczy powołać się na fakt, iż dopiero akceptacja ustawy w życiu społecznym gwarantuje jej żywotność⁶⁹.

f) Metoda psychologiczna

66 M. Borucka-Arctowa, *Podejście socjologiczne*, w: *Metody badania prawa*, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Symposium Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 85

67 G. L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie*, s. 21.

68 T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, s. 41.

69 Tamże, s. 42.

Podjęcie psychologiczne polega na stosowaniu w badaniach prawoznawstwa metod, technik, aparatury pojęciowej oraz pewnych koncepcji teoretycznych współczesnej psychologii. Bezpośrednie relacje prawa z psychologią, wyrażające się w postaci odrębnych badań i zastosowania metod i technik badawczych, używanych przede wszystkim w nauce psychologii, są dziś dość słabe i pozostają często w sferze postulatów czy zamierzeń. Najbliższych związków prawoznawstwa z psychologią doszukiwać się można w takich dziedzinach, jak psychologia penitencjarna i psychologia sądowa. Psychologia penitencjarna, traktowana jako udział psychologii klinicznej przy wykorzystywaniu jej technik eksperymentalnych, testowych, zajmuje się przede wszystkim psychologicznymi następstwami środków karno-represyjnych, stosowanych przez wymiar sprawiedliwości. Psychologia sądowa koncentruje się wokół takich zagadnień, jak typologia świadków, wiarygodność ich zeznań, psychologiczne znaczenie przysięgi sądowej, psychologiczne aspekty prowadzenia śledztwa, typologia sędziów, analiza podejmowania przez nich decyzji i wyroków sądowych⁷⁰.

Sposób psychologiczny patrzenia na obowiązujące normy prawne wprowadził Leon Petrażycki, który kiedyś napisał, że „stanowisko psychologiczne powinno stanowić podstawę prawoznawstwa”⁷¹. Prawo i moralność są w istocie przeżyciami emocjonalnymi, które aktualizują się w zależności od faktu ich doznawania przez poszczególne osoby. Normy prawne, zdaniem Leona Petrażyckiego są rezultatem przeżyć prawnych o dwustronnym charakterze: imperatywno-atrybutywnym, czyli (zobowiązująco-uprawnającym). Badanie prawa metodą psychologiczną pozwala na ustalenie np. poziomu świadomości prawnej adresatów norm (obywateli)⁷².

70 M. Borucka-Arctowa, *Podjęcie psychologiczne*, w: *Metody badania prawa*, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Sympozjum Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 92-96.

71 L. Petrażycki, *Wstęp do nauki prawa i moralności*, Warszawa 1959, s. 72-73.

72 G. L. Seidler, H. Groszyk, A. Piątek, *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie*, s. 21-22.

Na przykład można wykazać, iż właśnie metoda psychologiczna ma dość szerokie zastosowanie zarówno w prawie świeckim, jak i w prawie kanonicznym. Każę ona bowiem wykorzystywać w prawoznawstwie osiągnięcia współczesnej psychologii, a nawet psychiatrii; metoda ta może przyczynić się do lepszego zrozumienia zwłaszcza prawa małżeńskiego, karnego i procesowego. Czasem potrzeba ekspertyz biegłych sądowych w kwestii procesu małżeńskiego zaskarżającego ważność zawartego małżeństwa kanonicznego, jaki jest prowadzony w Trybunale kościelnym, albo dla procesu karnego.

Problematyka prawoznawstwa wydaje się bliższa zagadnieniom, którymi zajmuje się psychologia społeczna, dyscyplina „z pogranicza” dwóch dyscyplin naukowych – psychologii i socjologii, która łączy w sobie elementy obu tych dziedzin. Psychologia społeczna koncentruje się na zachowaniach jednostki a także na wzajemnych relacjach z innymi ludźmi tych, którzy są poddawani badaniom, np. w czasie procesu sądowego⁷³.

g) Metoda aksjologiczna

Aksjologia jest nauka o wartościach. Na obowiązujące prawo stanowione w państwie i Kościele można patrzeć jako na pewien system wartości, który jest podstawą dla procesu legislacyjnego i też normy prawne chronią wartości. Prawo stanowione przez ustawodawcę państwowego jest z jednej strony nosicielem określonych wartości, prawodawca stara się je upowszechniać, z drugiej strony ma być gwarantem tychże wartości. Powinien się do nich odnosić również w interpretacji i wykładni prawa. Metoda aksjologiczna – jedna z najbardziej spornych – oparta na nauce aksjologii, umożliwia katalogowanie

⁷³ M. Borucka-Arctowa, *Podjęcie psychologiczne*, w: *Metody badania prawa*, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Sympozjum Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 97.

wartości preferowanych przez ustawodawcę państwowego i kościelnego, hierarchizowanie ich, dokonywanie oceny, czy owe gwarancje tych wartości funkcjonują wystarczająco skutecznie (np. ochrona życia w prawie karnym)⁷⁴.

h) Metoda statystyczna

W naukach prawnych używa się metod statystycznych do celów opisowo-sprawozdawczych. Mają one liczbowo w zestawieniach tabelkowych np., ukazywać przebieg procesów społecznych konstytuowanych czynnikiem i instrumentami prawnego nacisku lub porządkować badane zjawisko. Chodzi więc o szczególny sposób wykorzystania metody statystycznej. Nie można w dowolny sposób wykorzystywać wskaźników liczbowych, dowolnie weryfikować nimi stawianych hipotez czy wypowiadać się uogólniając wnioski na podstawie częstotliwości jakiegoś zjawiska, uwzględniając tylko jeden czynnik wpływający na dane zjawisko, nie interesując się innymi przyczynami zmian⁷⁵.

Do przeprowadzania badań statystycznych wykorzystywane są swoistego rodzaju metody wnioskowania statystycznego, zwłaszcza wtedy, gdy brakuje możliwości, aby przeprowadzić całościową obserwację wszystkich jednostek badanych, czy danej zbiorowości; istnieje też możliwość zastosowania losowego ich doboru, ale według odpowiednich kryteriów reprezentatywności⁷⁶.

Od czasu, gdy człowiek sobie uświadomił, że żyje w stanie wspólnoty rodzinnej czy rodowej dążył różnymi sposobami do określenia liczby członków danej zbiorowości, do której przynależał, przy czym interesował się

74 G. L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie, s. 22.

75 Tamże, s. 22; zob. T. Barankiewicz, Współczesne metody badania prawa, Studia Prawnicze KUL, Kwartalnik 1(41)2010, s. 126-128.

76 G. L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie, s. 22-23.

swoją przydatnością do życia i funkcjonowania grupy. Do takich czynności i działań należały: pełnienie służby wojskowej oraz ponoszenie ciężarów na rzecz skarbu⁷⁷. W naukach prawnych dociekania statystyczne koncentrują się na opracowywaniu zasad budowy norm prawnych, na klasyfikacji oraz na wyjaśnianiu ich znaczenia na potrzeby teorii i praktyki. Chronologicznie najdawniejszym działem statystyki, związanym z dziedziną prawa i polityki, były badania ludnościowe⁷⁸. Należy podkreślić, że szczególne znaczenie dla stosunków prawnocywilnych mają tablice wymieralności, stanowiące podstawę orientacji i decyzji w różnych kwestiach prawnych, jak renty, ubezpieczenia, plany finansowe instytucji ubezpieczeniowych, kredyty, pożyczki, itp. Zadaniem statystyki jako nauki jest budowa prawidłowości statystycznej, gdzie teoria statystyki dysponuje arsenałem środków i metod w zakresie gromadzenia, opisu i analizy statystycznej⁷⁹.

Zjawiska prawne mają siłą rzeczy charakter masowy, gdyż wiele jest ustaw i rozporządzeń, co ma się przyczyniać dla porządkowania życia społecznego. Można często dostrzec charakterystyczną powtarzalność tych zjawisk. Na ich podstawie można też dokonywać hipotez i twierdzeń dla danej dziedziny. Wśród teoretyków prawa istnieje przekonanie o potrzebie wielopłaszczyznowości, tj. o potrzebie podejmowania badań w wielu odmiennych aspektach prawa. Ważne są dla prawa np. statystyki sądowe, z więziennictwa i zjawisk przestępczości. Tym zajmuje się dział statystyki⁸⁰. W badaniach, które dotyczą dziedziny prawoznawstwa za pomocą metod statystycznych przeważają elementarne środki opisu i analizy, oprócz tzw. badania opinii publicznej i badań z tym związanych⁸¹. Na koniec można podkreślić, że statystyka ma swoisty przedmiot badania, swoiste zadania, cele i

77 Z. Rogoziński, *Metody statystyczne w prawoznawstwie*, w: *Metody badania prawa*, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, Materiały Sympozjum Warszawa 28-29 IV 1971 r, pod redakcją Adama Łopatki, Wrocław 1973, s. 108-109.

78 Tamże, s. 115.

79 Tamże, s. 120-121.

80 Z. Rogoziński, *Metody statystyczne w prawoznawstwie*, s. 127-129.

81 Tamże, s. 131.

metody. Dzięki temu stanowi ona piękny przykład powiązania teorii z praktyką na potrzeby rozwiązywania problemów prawnych uznawanych w historii jako istotne dla rozwoju ustroju państwa i funkcjonowania społeczeństwa w świetle prawa⁸².

i) Metoda teologiczna

Ta metoda jest stosowana w teologii i w prawie kanonicznym, gdy chcemy dochodzić zasadności istnienia przepisów prawnych w Kościele jako instytucji zbawczej. Teologia daje nam podstawę do refleksji uzasadniania istnienia prawa kanonicznego w Kościele. Metoda ta bierze za podstawę poszukiwań badawczych treści teologiczne jako punkt wyjścia w ukazywaniu celu, jakim jest zbawienie wieczne dla wyznawców Chrystusa i członków Kościoła rzymskokatolickiego. Metoda ta ma charakter pomocniczy w porządku prawa kościelnego, gdyż badacz (kanonista), który będąc również teologiem używa jej w swoim umyśle, gdy za przedmiot badań bierze właśnie treści teologiczne lub Objawienie Boże. Za pomocą tej metody można poszukiwać uzasadnienia dla przepisów prawnych we wspólnocie Kościoła. To właśnie eklezjologia jest tą dziedziną teologii, która zajmuje się Kościołem jako instytucją zbawczą. Prawo kanoniczne pełni wyjątkową rolę, bo ma na celu zachowanie ładu moralnego i porządku prawnego w organizmie Kościoła. Metoda teologiczna sięga po dane do nauk teologicznych, aby pomóc w dociekaniu, np.: prymatu Biskupa Rzymskiego w całym Kościele powszechnym lub jego nieomyślności w sprawach wiary i moralności. Za jej pomocą można uzasadniać pochodzenie Boskie ustroju hierarchicznego Kościoła i władzy rządzenia, która pochodzi od Chrystusa. W metodzie naukowej trzeba stale

⁸² Tamże, s. 134-135; zob. T. Barankiewicz, Współczesne metody badania prawa, Studia Prawnicze KUL, Kwartalnik 1(41)2010, s. 126-131.

pamiętać, że to przedmiot, jakim się zajmujemy w wywodach naukowych wyznacza nam metodę.

j) inne metody

Poza wyżej przedstawionymi metodami naukowymi dla prowadzenia badań naukowych w dziedzinie kanonistyki i prawa można wskazywać na wiele innych metod badania prawa, które mogą być bardzo przydatne. Niekiedy może być bardzo przydatna metoda statystyczna, która umożliwia badanie zjawisk prawnych o charakterze masowym i wykrywanie w nich pewnych prawidłowości⁸³. Współcześnie można mówić o metodzie cybernetycznej. Każda metoda naukowa jest godna uwagi, jeśli może przyczynić się do lepszego zrozumienia i ukazania treści prawa kanonicznego, przy założeniu, że nie stracimy z oczu specyfiki tegoż prawa⁸⁴. Stosuje się także metodę aksjologiczną, statystyczną (socjologiczną) a także teologiczną. Odróżniamy metody myśleniowe: a) dedukcyjną (proces myślowy badacza od szczegółu do ogółu) i b) indukcyjną (proces myślowy badacza *od ogółu do szczegółu*). Te wspomniane towarzyszą nam podczas ciągłego wysiłku umysłowego badacza. Można też wskazać na metody nauk empirycznych i formalnych. Nauki formalne posługują się 1) wnioskowaniem; 2) dowodzeniem; 3) tłumaczeniem; 4) sprawdzaniem⁸⁵. Natomiast nauki empiryczne posługują się metodami: 1) Obserwacja; 2) Eksperyment; 3) Pomiar naukowy⁸⁶.

5. Tworzenie teorii naukowych

83 T. Pawluk, Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, s. 42.

84 Tamże, s. 42.

85 G. L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie, s. 20.

86 Tamże, s. 20-21; zob. J. Krukowski, Wstęp do nauki o państwie i prawie, TNKUL Lublin 2002, s. 7-8.

Dla tworzenia teorii naukowych niezbędny jest postawiony cel badawczy i przede wszystkim wyszukany zakres przedmiotowy. Teoria naukowa to owoc długiej mozolnej pracy badawczej, do której dochodzi naukowiec po wielu zmaganiach i rzetelnej pracy badawczej. Można tu wyróżnić szkoły, stanowiska, opinie czy poglądy.

6. Podsumowanie

Należy podkreślić, że metoda naukowa ma ogromne znaczenie dla atrakcyjności i skuteczności przedstawiania danego obszaru badawczego. Dlatego naukowcy powinni wziąć sobie do serca i umysłu rzetelność badawczą, nie odpisywać jeden od drugiego, szanować nowatorstwo, i oryginalność odkrycia naukowego. W nauce obowiązuje także kultura osobista. Dane, z których korzystamy trzeba sprawdzać i nie powielać fałszu naukowego, bo następni też nie sprawdzają i powiela się fałszywy skrót badawczy. Nie kraść pomysłów, które inni wymyślili. W nauce ma obowiązywać uczciwość i uznawanie siebie nawzajem. Każdy badacz ma swoją wrażliwość i ją także trzeba uszanować. Wtedy dorastamy do wielkich postaci z historii nauki.

Nauka to wielka wymagająca pani, i ci, którzy nauką się zajmują wiedzą dobrze, że jest to ciężki chleb. Dlatego powinniśmy, być szlachetnymi sługami nauki, bo szlachectwo naukowe, które w sobie nosimy zobowiązuje.

Zajęcia proseminaryjne blok 2)

Temat, tytuł, problem, zagadnienie

Temat, tytuł wybiera student lub wyznacza promotor. Ale musi być razem uzgodniony i finalnie rok przed obroną zatwierdzony przez Radę Instytutu Prawa na posiedzeniu. Praca to jest praca własna, ale o ograniczonym stopniu samodzielności. O kształcie decyduje promotor i Rada Instytutu.

TEMAT (tytuł pracy): to ogólnie określony problem czy zagadnienie, którego rozwiązania lub opracowania podejmuje się student, lub inny autor. Temat nie może być za krótki, ani za długi, czytelny, jasny i zrozumiały. Temat powinien być przedyskutowany na seminarium publiczne. Wszyscy uczestnicy seminarium mogą zabierać głos i wyrazić swoją opinię. Jest to uzależnione od ilości studentów na seminarium. W pracach naukowych pojawia się jeszcze termin problematyka. Jest to zespół, splot, zbiór pytań pochodnych, które mogą i powinny wiązać się z głównymi problemami pracy.

Temat ujmuje się zasadniczo w tytuł. Tytuł to zwięzłe, jasne i logiczne oraz zgodne z regułami języka polskiego i zasadami danej nauki sformułowanie tematu. Tematem rozprawy magisterskiej doktorskiej innej (różnego stopnia) musi być problem naukowy (badawczy). W pracy dyplomowej magisterskiej – niekoniecznie. Lecz musi jednak autor zadać sobie naukowe zadanie, aby w treści powstającej pracy odpowiedział sobie na interesujący go problem. We wstępie można napisać: Problemem zasadniczym obecnej pracy jest np. przestępstwo rabunku osób nieletnich w porządku prawa karnego.

Rozwiązanie zadania pracy dokonuje się przez postawienie tezy.

- A) Czy kara śmierci jest środkiem odstraszenia przestępców od popełniania morderstw z zimną krwią?
- B) Czym się różni wina umyślna od nieumyślnej z popełnieniu czynu karalnego?

Elementy i zakres pracy dyplomowej

Praca dyplomowa w stopniu magisterskim składa się ze strony tytułowej. Strona tytułowa z opisem, miejsce data. Imię i Nazwisko studenta Numer Albumu Studenta, Praca magisterska napisana na seminarium z Historii Samorządu Terytorialnego pod kierunkiem prof. NN....

Wykaz Skrótów, Wstęp, Plan Pracy, Spis Treści, Wykaz źródeł i literatury Bibliografia, Rozdziały podzielone na paragrafy i punkty, Zakończenie, Aneksy, Rysunki, Fotografie, mapy, tabele, wykresy, Zdjęcia (kryminalistyka lub kryminologia, medycyna sądowa).

Praca magisterska powinna składać się z co najmniej trzech rozdziałów, mogą być cztery lub pięć rozdziałów w zależności od potrzeby. Nie więcej niż 5 rozdziałów. Co do treści – rozdziały raczej równa obszerność w treści i ilości rozdziałów i paragrafów. Zachowywać symetryczność w opracowywaniu poszczególnych rozdziałów.

- 1.Praca dyplomowa – proseminaryjna powinna zawierać od 20-50 (25) stron;
- 2.Praca magisterska powinna zawierać (od 60 do 100 stron taka norma).

Pracę proseminaryjną piszemy w taki sposób, aby w przyszłości mogła być wykorzystana w pisaniu pracy magisterskiej. Albo może być inspiracją do tworzenia pracy magisterskiej. Tytuł jest nazwaniem pracy. Tytuł to jest wycinek tematu, który jest w swoim zakresie szerszy. Problem jest istotą pracy. Jeśli nie ma problemu, nie ma też podstaw naukowych do pisania pracy. Trzeba postawić tezę i wymyśleć problem badawczy do rozważań opracowania magisterskiego. Trzeba wyłuszczyć Problem do pisania pracy magisterskiej i proseminaryjnej.

Zajęcia proseminaryjne blok 3)

Wstęp pracy

Wstęp pracy proseminaryjnej (magisterskiej) to słowo zapowiadające zamiar realizacji postawionego zagadnienia w temacie, który autor podejmuje. Jakie mają być elementy we wstępie.

Plan pracy dyplomowej (MGR i DR);

Co powinien zawierać WSTĘP pracy (opracowania)

- 1) Rozpoczynamy od żywego słowa, zagajenie, wstęp opisowy, o czym chcemy pisać, wprowadzenie do podjętego tematu i zagadnienia
- 2) Uzasadnienie tematu, konieczność i potrzeba opracowania naukowego na ten temat jako wybranego wycinka zainteresowań;
- 3) Potrzeba podjęcia tego tematu – złożoność problematyki
- 4) Trudności jakie towarzyszą
- 5) Stan badań na wskazany temat (literatura, źródła, akty prawne Ustawy, dekrety, rozporządzenia), literatura w jakim języku); Wskazujemy na źródła: Kodeksy, ustawy, Glosy, rozporządzenia, Wyroki Sądu najwyższego, Wyroki SA i NSA, Wyroki TK.
- 6) Teza, jaką wybieramy, należy ją wskazać, pytanie i konkretne sformułowanie w postaci twierdzenia naukowego;
- 7) Kto pisze na ten temat, wskazać wybitnych i dominujących autorów;
- 8) Jakie źródła rozważań; co jest podstawą badań naukowych w tym wymiarze, na czym się opieramy;
- 9) Metoda badawcza, (metoda, metodologia i metodyka) trzeba podać wyraźnie na metody badawcze.
- 10) Struktura pracy, przedstawiamy po kolei rozdziały i paragrafy o czym będą w formie przyszłościowej(będzie ukazane); swoista prezentacja struktury pracy dyplomowej z omówieniem co będą zawierać rozdziały.

- 11) Jakie założenia – do czego doszedłem, doszłam, czy chcę dojść w tym opracowaniu; Jaki jest cel pracy?
- 12) Co te rozważania udowadniają?
- 13) Jakie motywy napisania tej pracy towarzyszą autorce i autorowi; co wnosi nowego; nowe ujęcie problematyki; Mogą być też własne myśli i spostrzeżenia na meritum i stronę formalną o konstrukcji;
- 14) Czy pretenduje do wypełnienia luki badawczej i naukowej;
- 15) Ocena rozdziałów, czym one mają być, Próba ukazania czego; co panuje w umyśle badacza?
- 16) Znaczenie tej problematyki dla dziedziny naukowej i dyscypliny w której się obracamy;
- 17) Czy daje to opracowanie kierunek badawczy dla następców, młodych naukowców i studentów;
- 18) Jakie trudności w pisaniu pracy czy z kwerendą materiału naukowego, zasoby biblioteki, archiwa, czy zakłady naukowe;
- 19) Założenia badawcze, co zakładam?
- 20) Co wnosi to opracowanie dla nauki w ogóle;
- 21) Jakie NOVUM badawcze na tym etapie rozwoju naukowego?
- 22) Czym się różni twoja praca od innych dotychczasowych napisanych opracowań na katedrze na wskazany temat;
- 23) Podziękowanie za sugestie, wskazówki, promotora, i innych wybranych nauczycieli akademickich
- 24) Podsumowanie wstępu, w mądrych, przemyślanych i pogłębionych sformułowaniach i stwierdzeniach.

Zajęcia proseminaryjne blok 4)

Kryteria naukowości:

- 1) Cel; 2) Przedmiot; 3) Metoda

I) Kryteria merytoryczne – treść pracy

II) Kryteria formalne – kształt, forma, technika pisania, układ pracy, schemat.

Ad I. Kryteria merytoryczne

- Zasadny temat, przedmiot opracowania, dobry wstęp, logiczna konstrukcja całości. Sposób ustosunkowania się do literatury, prezentacja treści w sposób rozwiązania postawionego problemu i zwięzłe zakończenie.
- Temat oryginalny zgodny ze specjalizacją tematyczną;
- Problem -----→ cel – dobrze sformułowany temat pracy dyplomowej
- Plan, konstrukcja pracy – adekwatna, odpowiadająca treści – nie za szeroka ani za wąska.
- Wstęp zawierający wszystkie wymagane informacje dotyczące meritum pracy (podaje się że wstęp to 10% całości pracy);
- **Opracowanie logiczne** – teza – problem, zagadnienie, wyjaśnienie, sprawdzanie, wnioskowanie, dowodzenie, podsumowanie, odkrywanie – jeśli temat jest nowy i brak opracowania.
- Właściwe zakończenie;
- Oryginalność (praca własna);
- Opracowanie wyczerpujące – poprzez dotarcie do możliwych źródeł i rozwiązanie problemu przy aktualnym stanie badań naukowych i przepisów prawnych, np. ustawy i kodeksy po nowelizacji.

II Strona formalna – kryteria formalne

- Tytuł
- Język (prawny, prawniczy, język opracowania);

- Styl
- Dobre bezbłędne przypisy
- Bibliografia
- Wykaz skrótów
- Spis treści
- Ewentualne aneksy
- Słowniczek pojęć
- Tabele i mapy

Kryteria formalne

- Tytuł zwięzły, jasny, jednoznaczny
- Przejrzysty, prosty, niezawiły, proporcjonalny i wyczerpujący układ rozdziałów i paragrafów;
- Literacki, piękny, oszczędny w słowa język: logiczne zdania, raczej nie za długie, brak „dialogów” i „pobożnych westchnień”, przypuszczeń, wydaje się „chyba”, chociaż w prawie takie rzeczy mają miejsce;
- Brak banałów, błędów ortograficznych, stylistycznych, merytorycznych, interpunkcyjnych, drukarskich, literówki, podjęta szczególna staranność.
- Jasny i prawny styl, nie mętny, zawiły, nużący, czysty, klarowny.
- Jednolicie sporządzone przypisy.
- Praca zwarta, napisana w systemie akapitów;
- Nowa myśl to nowy akapit.
- System przypisów albo przecinkowy albo kropkowy.
- Przykład akapitu:

Problem kary śmierci jest bardzo istotny w prawie karnym, dlatego często jest podejmowany w dyskusjach jako działanie odstraszające przestępców od popełniania zabójstw w przyszłości.

- Praca musi być zwięzła, logiczna, jasna, pisana starannie z uwagą !!!

Recenzent pracy dyplomowej ocenia stronę merytoryczną i formalną.

- 1) Merytoryczna ocena pracy co do zawartości treściowej; 2). Strona formalna, poprawność języka, opanowanie techniki pisarskiej i rzemiosła naukowego; spis rzeczy, i odsyłacze.

Ciekawostka!!!!

Taka podstawowa i zasadnicza informacja dla adeptów studiów (studentów prawa):

Stopień naukowy **Magister**

Stanowisko **Asystent**

Doktor

Stanowisko **Adiunkt**

Doktor habilitowany

Stanowisko Prof.

Nadzwyczajny dziś używa się prof.

Uczelniany

Profesor Tytuł (Belwederski)

Stanowisko Prof. zwyczajny

Zajęcia Proseminaryjne blok 5)

Droga do wyboru tematu

1.Przygotowanie dalsze – w szukaniu

- Dotychczas zdobyte wykształcenie, szkoły jakie zostały ukończone;
- „Mierz siły na zamiary, nie zamiar podług sił”. Adama Mickiewicz;

- Wykonywany zawód lub chęć wykonywania zawodu prawniczego;
- Własne zainteresowania;
- Czy jest znajomość języków obcych;
- Świadomość tego, kim chce się być w przyszłości i czemu ma służyć napisana i obroniona praca magisterska;
- Dojrzałość metodologiczna i metodyczna, którą stale się zdobywa – jest w procesie;
- Posiadanie umiejętności pisarskie, elokwencja, polot i duża znajomość słownictwa;

2. Przygotowanie bliższe

- Świadomy sposób specjalizacji, nie rzucić się na to, ale rozpoznać, w czym mogę się sprawdzić;
- Wybór mistrza i seminarium – czy naprawdę interesuje mnie ten a nie inny temat czy dziedzina – gałąź prawa;
- Ogólne postanowienie tematu. Chodzenie z tymi treściami i przemyśliwanie. Co ja chcę z tego zrobić?
- Trzeba osiągnąć podstawową wiedzę i orientację w danej dziedzinie (dyscyplinie);
- Konsultacje z doświadczonymi pracownikami nauki;
- Postawienie głównej tezy pracy;
- Kwerenda – „obczytywanie się w materiale naukowym” i sporządzanie fiszek na pieszo lub za pomocą komputera;
- Próba konstrukcji wstępnego planu;

Zajęcia proseminaryjne blok 6)

I. Charakterystyka i formułowanie tematu

Są dwa podejścia: 1) Wybór bez wiedzy 2) Wybór tematu w oparciu o zdobytą wiedzę i zgromadzony już materiał naukowo-badawczy;

Ad. 1. Jest to zabieg trochę jak się wydaje trochę fikcyjny, gdyż idea fix może być zrealizowana lub nie. Tego się nie radzi.

Ad 2. To jest właściwe podejście do zakrojenia zakresu i wyboru tematu. Bazą jest już zebrany materiał i mamy rozeznanie jako takie w czym się obracamy.

Oczywiście, że zbieranie materiału, interesowanie się nowelizacją ustaw, kodeksów, czy odnajdywanie komentarzy do kodeksów; Artykuły i nowe opracowania, to wszystko jest ważne, w procesie zbierana źródeł i materiału. Tym po prostu trzeba się interesować na poważnie. Gdy zamierzający autor chce podjąć się jakiegoś naukowego opracowania, musi być ciągle w drodze i obczytywać się.

II **Charakterystyka tematu – temat powinien być:**

- Odpowiedni w stosunku do dezyderatów istniejących w danej dziedzinie, ale jest też możliwość wyboru „Novum”. Jest trudniej, ale jest to do zrealizowania. Piszący powinien podjąć także zagadnienie, które w danej dyscyplinie naukowej, na badanym jej odcinku, rzeczywiście stanowi problem domagający się rozstrzygnięcia;
- Ma być własny odnoszący się do problematyki w miarę nowej. Zasada ogólna jest następująca, tematem pracy nie może być problem, który został w pełni rozwiązany, ani zagadnienie, które zostało wyczerpująco omówione.
- Chodzi o oryginalność tematu i powinien ona być rozumiana dwojako:
 - 1) Albo temat sam jest nowy (dotyczy jeszcze nie opracowanego czy nie rozwiązanego problemu);
 - 2) Albo nowe jest rozwiązanie, gdyż dotychczasowe rozwiązania były bądź niewłaściwe, bądź kontrowersyjne. W tym drugim przypadku

wybór tematu muszą poprzedzić dokładne badania literatury przedmiotu. Ich celem powinno być wykazanie przyczyn nie zaś rozwiązania danego problemu. Przyczyny te mogą być wielorakie: albo wcześniej przyjęto złe założenia, za mało wnikliwe, bez osadzenia na naukach pomocniczych, bez dokładnego wyjaśnienia problemów czy terminologii. Albo problem został źle postawiony albo brak było wystarczających danych do jego przybliżenia i rozwiązania, albo przeszkodziły w rozwiązaniu czynniki zewnętrznej natury politycznej lub kościelne itp). Temat nie może być skradziony, ale może być inspirowany przez lekturę innej pracy, książek, artykułów, opracowań naukowych, komentarzy. Pytanie musi sobie postawić promotor – czy na tej uczelni, ktoś inny nie pisze tego tematu w tym samym czasie. Sprawdzać to należy w katalogach KUL czy UKSW – innych uczelni prac doktorskich lub magisterskich. Ale z takich prac nie wolno korzystać. Jedynie można zajrzeć do wykazu bibliografii. W przypadku jednak, gdy student świadomie powtarza temat lub tylko nieznacznie go modyfikuje, a następnie ukrywa ten fakt w celu wykorzystania („kradzieży”) treści pracy, mamy do czynienia z jednym z największych przestępstw naukowych.

- 3) Temat (tytuł) powinien być właściwie postawiony. Temat jest właściwie postawiony, gdy piszący potrafi jednoznacznie określić problem i skonkretyzować główną tezę i jasno opisać cel pracy i postawić problem badawczy.
- 4) Temat ma być konkretny, niezbyt abstrakcyjny. Temat abstrakcyjny – to taki, który nie ma pokrycia w praktyce.
- 5) Wyrażnie ma być ograniczony. Postulat ten dotyczy zarówno bazy źródłowej, która nie może być za szeroka, jak i zdolność studenta oraz zakresu tematu. Temat powinien być zatem dostępny pod względem

literatury. Nie może też wykraczać poza możliwości i zdolności piszącego studenta.

- 6) Magistrant musi sobie powiedzieć: „Dopiero rozpoczynam drogę naukową, wielu rzeczy nie znam, nie wszystko zapewne przeczytałem: np. „Modlitwa w dziełach Ojców Kościoła”, bo powstałoby dzieło wielotomowe. Siłą rzeczy temat powinien być ograniczony pod względem zakresu, jak i bazy źródłowej. Praca jest uogólnieniem i wycinkiem z zakresu danej nauki;
- 7) Ograniczanie tematu stanowi prawdziwy „*Crux promotorum*”. Jest możliwość objęcia skrzydeł studentowi, okrojona podejmowanej przez niego problematyki. Czasem należy ograniczyć temat w zakresie i terminologii, nazewnictwie, żeby temat brzmiał zwięźle i krótko.

Sformułowanie Tematu

- Roboczy plan stwarza podstawę do właściwego sformułowania tematu, czyli tytułu;
- Sformułowanie tytułu powinno być krótkie, jasne i jednoznaczne, nie powinno mieć formy pytania.
- Tytuł powinien być ujęty poprawnie pod względem logicznym, gramatycznym i stylistycznym;
- Nie powinno używać się w temacie słów: **Problem, Problematyka**;
- Tytuł pracy nie może tytułem rozdziału lub szczegółowego paragrafu;
- Tytuł może czasem wymagać podtytułem, który będzie go „dookreślał”;
- Występujących w tytule imion w języku angielskim nie należy odmieniać „po polsku”. Można natomiast podać je w brzmieniu polskim i wtedy stosownie do potrzeby odmieniać;
- Jeśli tytuł został zapisany w kilku wierszach (linijkach) to należy zwrócić uwagę, aby żaden wiersz nie kończył się spójnikiem (i, a).

Do zatwierdzenia tematu pracy magisterskiej potrzebne jest podanie wydrukowane z konta studenta i wypełnione, z podpisem promotora student oddaje je do zatwierdzenia przez Radę Instytutu Prawa.

Zajęcia proseminaryjne blok 7)

Uwagi ogólne w pisaniu pracy dyplomowej (magisterskiej)

- 1) Pracę trzeba pisać z zapałem, starannością i pasją;
- 2) Przypisy należy sporządzać całościowo z danych z fiszek lub ze zbioru materiałów z komputera, ale dokładnie;
- 3) Zachowywać logikę w rozwoju myśli i refleksji – logiczny tok wątków;
- 4) Nie przeskakiwać z kwiatka na kwiatek – treść powinna być logiczna i rozwija się na podstawie dobierania dobrych słów i zdań;
- 5) Zachowywać trzeba konsekwencję tematyczną;
- 6) Pisać na temat, każdy paragraf musi być pisany na temat i nie wchodzić w tematykę peryferyjną. Boczny tor rozważań można zasygnalizować w przypisie dygresyjnym lub opisowym.

Zajęcia proseminaryjne blok 8)

1. Tworzenie roboczego planu pracy

Kiedy można sporządzać wstępny plan pracy magisterskiej? Tworzenie planu można rozpocząć i dokonywać dopiero po zebraniu wystarczającej ilości materiału do pracy w postaci wypisków. Wprawdzie podobnie jest jak ze zbieraniem i śledzeniem literatury zawsze jeszcze magistrant powinien mieć zaostrzoną uwagę na ewentualny dalszy materiał i do zebranego go dołączać, to jednak nie przeszkadza próbom konstruowania już planu na tym etapie. Niektórzy plan robią w ciemno, na początku, a potem szukają materiału i piszą.

Ale to okazuje się bezcelowe, bo nie mamy materiału. Od stworzenia planu pracy, nawet jeszcze roboczego, zaczyna się bowiem syntetyczne stadium jej przygotowania czyli robienie syntezy z dotychczasowych owoców analizy.

Ta synteza, którą plan zaczyna stanowi główny docelowy punkt pracy magistranta. Z jednej strony bowiem przez umiejętne jej dokonanie potwierdza on swoje badawcze naukowe umiejętności. Z drugiej zaś strony, ta synteza w decydującym stopniu stanowi o wartości przygotowywanej pracy. W niej potwierdza się to, czemu praca magisterska ma służyć, mianowicie wykazaniu, że student w należytej mierze opanował technikę pracy naukowej, że umie już naukowo pracować. Plan pracy może i powinien w miarę zbierania nowego materiału ulegać przekształceniom i modyfikacjom. Im pełniej zebrano materiał oraz im lepiej go magistrant zna, tym dokładniejszy (już od początku) można stworzyć plan roboczy. W takich przypadkach niejednokrotnie nie wymaga on już dalszych zmian i poprawek. Do tworzenia planu nie powinno przystępować się zbyt wcześnie, gdy nie ma jeszcze dokładnie zebranego materiału, bo będzie fikcyjny.

Prowizoryczny plan, choć jeszcze nie w ostatecznej wersji przydatny jest do selekcji materiału, który został już zgromadzony.

2. Pojęcie planu pracy

Plan pracy – znaczy zamiar, zamysł, pomysł, idea, projekt. Do pracy magisterskiej plan – rozumieć należy jako szkic, zarys, układ czegoś, wycinek jakiejś dziedziny, pewne uogólnienie. Można mówić o planie odczytu, rozprawy, wykładu, referatu czy pracy dyplomowej, komunikatu naukowego.

Przez plan pracy magisterskiej rozumiemy takie rozumne i logiczne rozplanowanie jej treści (*sapientis et ordinare*) – rzeczą mądrego jest porządkowanie. W planie porządkuje y treść, którą zamierzamy przedstawić w formie pisemnej. W planie chodzi przede wszystkim o rozdzielenie jakiejś

całości na mniejsze, ale logicznie ze sobą skomponowane części dla lepszego zrozumienia tej całości: „Kto dobrze dzieli, jasno też uczy”. W planie chodzi o takie pogrupowanie, które zachowywać będzie łączność części, wskazywać na ich racjonalną zależność i kolejność. Pomoże w tym jakaś uprzedni, choćby jeszcze niezbyt jasna we wszystkim, znajomość spraw jakie wchodzą w problem czy zagadnienie.

3. Cechy dobrego planu pracy dyplomowej

- Nie może być za wąski: nie może pomijać istotnych zagadnień;
- Brakować jakiejś kwestii
- Brakować jakiegoś elementu, który zawarty jest w treści tematu;
- Plan jest zły, jeśli jest za szeroki, plan zawiera – coś co nie należy do podejmowanego problemu;
- W pracy obowiązuje zasada, że nie pisze się wszystkiego co się wie, lecz tylko to co ściśle należy do tematu;
- Elementy planu powinny się logicznie łączyć i po sobie następować;
- Plan musi być jasny i przejrzysty jak i sam temat;
- Zgromadzony materiał stosownie ma się wiązać w jedną organiczną i logicznie skomponowaną całość;
- Logiczny i wewnętrznie powiązany;
- Proporcjonalny w ilości rozdziałów, paragrafów i podpunktów w rozdziałach.

4. Przez plan do sformułowania tematu (tytułu) pracy dyplomowej

Plan jest odpowiedni i dobry wtedy, gdy zawiera wszystko, co istotne w dany problem wchodzi, ani za mało ani za wiele. Innymi słowy temat należy formułować w oparciu o roboczy plan pracy. Temat pracy – nie powinien mieć nigdy formy pytania, jak już zostało podkreślone wcześniej. Temat pracy (czasem może wymagać podtytułu).

5. Technika robienia dobrego planu

Jest to problem czysto praktyczny. Trzeba dodać sposób oznaczania planu. 3.2.1. Historia sztuki pisanie tekstu.

Rozdział 3. Historia gminy Witkowo; Paragraf 1. Początki gminy Witkowo; Szukanie literatury należy rozpocząć od pozycji najnowszej, cofając się w czasie do jakiejś uzasadnionej granicy. W kolejności od czytania literatury, sporządzanie wypisów, to jednak przez cały czas przygotowywania pracy trzeba mieć wciąż uwagę napiętą na dalsze poszukiwanie i pilne śledzenie, czy aktualnie się coś nie ukazuje.

6. Podstawowe cechy planu

Plan powinien być:

- Odpowiadający tematowi, czyli adekwatny, a co się z tym łączy kompletny i zupełny – zawiera to co wchodzi w zakres podejmowanej problematyki;
- Logiczny (jasny) – złożony z części wewnętrznie ze sobą powiązanych. Praca dyplomowa ma być kompozycją a nie zlepkiem poszczególnych części bez związku i bez różnicy kolejności;
- Ułożony według jednej zasady podziału, czyli jednego, jasno uświadomionego i ujawnionego kryterium konstrukcyjnego;

- Rozłączny - skonstruowany według zasady rozłączności. Jest to zasada logiki. W świetle tej zasady żaden z elementów jednego podzbioru (rozdziału, paragrafu), nie należy do innego i odwrotnie;
- Postępujący – struktura rozdziałów, paragrafów i mniejszych jednostek prowadzi do jasno sprecyzowanego celu, czyli rozwiązania problemu, ukazania zagadnienia. W końcu zebranie wniosków i podsumowania.
- Elegancki – prosty, symetryczny i proporcjonalny. Chodzi tu o zarówno o proporcjonalność paragrafów w rozdziałach, jak i o proporcjonalność objętości treściowej czyli równorzędnych. Nie za obszerne podrozdziały: paragrafy. Obowiązuje w pracach tego typu elegancja literacka, nawet stosując język prawniczy.
- Język prawny – język norm i przepisów prawnych, ustaw i kodeksów, to jest język dogmatów prawnych; Jest to język zapisu w ustawach, rozporządzeniach i innych aktach prawnych.
- Język prawniczy – to jest język wykładni i interpretacji prawnej, mówiący o normach prawnych i o Ustawach, jak należy rozumieć normę zawartą w przepisie prawnym. Metodą wykładni i analizy przepisów jest metoda dogmatyczno-prawna.

Zajęcia proseminaryjne blok 9)

Układanie planu pracy

- 1). Zasadniczo plan pracy powinien być tworzony po kwerendzie materiałów w bibliotece lub księgarniach i antykwariatach;
- 2). Plan musi odzwierciedlać to co przewiduje założony temat w tytule pracy;
- 3). Temat pracy dyplomowej trzeba dać do zatwierdzenia na Radę Instytutu Prawa na rok przed obroną;

- 4). Nazwy rozdziałów mają być cząstkowym ujęciem zakresu lub aspektu całości;
- 5). Plan charakteryzuje się logicznością, przejrzystością i zasadą wynikania;
- 6). Każdy rozdział dotyczy jakiejś części całości opracowania. Rozdziały mają symetryczną ilość paragrafów i podpunktów. Paragrafy dotyczą szczegółowych problemów lub zagadnień, które są podejmowane przez autora w pracy dyplomowej;
- 7). Zasada albo stosujemy kierunek od ogółu do szczegółu, albo od szczegółu do ogółu, to są metody myśleniowe;
- 8). Treść omawiana w paragrafach nie może być szersza niż treści nazwy rozdziału. A treść wszystkich rozdziałów musi mieścić się w głównym tytule pracy.
- 9). Zasada ogólna – tytuły rozdziałów ograniczają i precyzują tytuł zasadniczy (główny pracy magisterskiej).

Język naukowy w tekście opracowania mgr

- 1). Należy pamiętać, że obowiązuje język naukowy
 - prawny – język tekstów pracy;
 - prawniczy – język interpretacji i wykładni prawnej;
- 2). Wybierać ze źródeł idee i wkomponować własną szatę językową;
- 3). Źródła historyczne zwłaszcza trzeba poddać krytyce naukowej;
- 4). Pracę trzeba pisać, bo sama się nie napisze, należy pracować systematycznie i pisać dziennie 1-2 stron.
- 5). Jest to proces tworzenia tekstu przez dobór adekwatnych terminów i słownictwa fachowego;
- 6). Pracę można pisać z pamięci;
- 7). Tekst napisany wyraża charakter autora istniejącej treści.

Zajęcia proseminaryjne blok 10)

Rzemiosło Pisarskie

1. Styl

Należy posługiwać się umiejętnie stylem, naukowym, który różni się od potocznego i kancelaryjno-urzędowego. Cechuje go a) logiczność wywodów; b) zwięzłość; c) fachowość terminologii; d) precyzja określeń; e) swoboda prezentacji.

2. Treść

Powinna być sformułowana ściśle, jasno, logicznie, co postuluje oszczędność słów. Jej przeciwieństwem jest rozwlekłość i potarżanie się. Należy konstruować zdania krótkie i jasne. Układ zdania przedstawia się następująco. Okolicznik czasu w roku 1410; okolicznik miejsca (pod Grunwaldem), podmiot (Krzyżacy); orzeczenie (ponieśli), dopełnienie bliższe (klęskę) i dopełnienie dalsze (ze strony sprzymierzonych wojsk polsko-litewskich). Tylko posługiwanie się językiem o składnikach jednoznacznych i zgodnie z jego strukturami gwarantuje ścisłość formułowania myśli oraz jasność w ich interpretacji.

3. Praca powinna – być rzeczowa. Należy przez to rozumieć a) pozbawienie formułowanych treści elementów osobistych i subiektywnych; b) unikanie rozpraszających uwagę dygresji, elementów mało lub zgoła nie związanych z istotnym wątkiem; c) zwarte przedkładanie uzasadnień oraz wyraźne określenie stopnia pewności formułowanych stwierdzeń. Wtręty typu: „Jakby”, „niejako” można umieszczać tylko wówczas, kiedy istnieją po temu poważne i zasadne racje. Trzeba trzymać się tematu.

4. Nie używać słów nienaukowych: jak słusznie zauważa NN; „bezczelny”; „kłamliwie”. itp.

5. Z zagadnieniem stylu łączy się problem od-autorskiego sposobu formułowania treści.

6. Kwestia, w której osobie piszemy pracę, opracowanie. Piszemy w formie Zostanie przedstawione, zostanie zaprezentowane. Nie piszemy treści w I osobie.

7. Nie za często wprowadzać cytaty do treści pracy.

8. Historię opisuje się w czasie przeszłym.

9. Uważać na interpunkcję. Wyrazem właściwej struktury pracy jest prawidłowa interpunkcja. Kropka powinna być stosowana równie często jak przecinek. Kropka na końcu zdania powinna być stawiana zawsze. W przypisach kropka zawsze ma być na końcu przypisu. Nie tłumaczyć się tym, że taki jest system, że nie robi kropek, to zły system, trzeba go poprawić i usprawnić.

Przecinek – jak go stawiamy i kiedy

- Przecinek oddziela zdanie nadrzędne od podrzędnego i odwrotnie.
- **Przykład:** Dokument Soborowy, aby był ważny i obowiązywał, musi być podpisany i zatwierdzony przez papieża.
- Przecinki wydzielają zdanie wplecione. Piszący często zapominają o obowiązku zamknięcia przecinkiem takiego zdania. Stawia się go nawet przed spójnikiem „i”.
- Przykład: Święty Paweł z Efezu, gdzie zamierzał spędzić zimę, i zaczął przyjmować innych wysłanników planował spotkać się z Piotrem.
- Przecinek obowiązkowo występuje po wtrąceniach lub wstawkach. „Krótko mówiąc, była to niewłaściwa interpretacja dobra wspólnego ...”, Słowem, w taki sposób mówi o dobru wspólnym większość autorów, np. Mieczysław Albert Krąpiec (były prof. i Rektor KUL).
- ..., lecz;

- ..., więc;
- ..., ale;
- ..., chociaż;
- ..., a;
- Nigdy nie stawiamy przecinka przed „a” w funkcji przeciwstawno-porównawczej; np. „między Wschodem a Zachodem była zawsze niezgodność”.
- „Pomiędzy Edwardem Schillebeeckxem a H. Ursem von Balthasarem nie ma w tym względzie większych różnic”.
- Przecinek stawiamy przed spójnikami pisanymi małą literą:
 - ..., a
 - ..., ponieważ
 - ..., gdyż było to zbyt szybko załatwione.
- Nie stawia się przecinka przed „i” bo „i” jest spójnikiem. Ale stawia się przecinki, gdy oddzielamy: i Grecja, i Hiszpania to kraje, które warto zwiedzić i pobyć tam nieco.
- Nie stawia się przecinków w połączeniu z „jako”.
- Przecinek stawiamy przed:
 - , czy
- Ten problem jest uregulowany w ustawie o nieletnich, ale nie wiem dokładnie, czy w Art. 17, czy w Art.23.
- Przecinek stawiamy także przed: ..., podczas gdy: „Dziadek był na ogrodzie, podczas gdy babcia gotowała obiad w kuchni.

Zajęcia proseminaryjne blok 11)

Przypisy i ich rodzaje

1). Przypis źródłowy – zwykły

J. Świtka, Prawo karne w ujęciu historycznym, Warszawa-Rzeszów 2011;

Wskazuje na to, skąd pochodzi informacja lub pogląd wykorzystany przez autora opracowania, aby nie popełnić plagiatu. Brak takiego przypisu dyskwalifikuje pracę dyplomowa w stopniu licencjata czy magistra. Taki przypis stanowi dowód, że piszący treść pracy mgr opanował literaturę i potrafi korzystać z cudzych dzieł. Podanie cudzej myśli lub wykorzystanie cudzych informacji, pomysłu, treści, bez wskazania i ujawnienia tego faktu w przypisie jest przestępstwem naukowym plagiatu. Gdy jest opis bibliograficzny w przypisie i w wykazie bibliograficznym dokładnie można sprawdzić i dokonać zweryfikowania piszącego magistranta czy jest rzetelny i uczciwy naukowo.

2). Przypis źródłowy rozszerzony, zawiera oprócz wskazania źródła, jeszcze albo cytację, poglądów autora albo ich szersze omówienie. Stosuje się go, gdy cytowane lub omawiane poglądy są tylko pośrednio związane z naszym rozumowaniem i zamieszczone w tekście rozbijałyby tok wywodów.

3). Przypis polemiczny – może nim być przypis źródłowy poszerzony, gdy piszący pracę podejmuje w nim polemikę z poglądami przytoczonymi i (omówionymi). Jest to odnoszenie się do stanowiska autora, prezentując własny pogląd czy stanowisko.

4). Przypis dygresyjny – zawiera uwagi warte utrwalenia, które jednak umieszczone w tekście rozbijałyby tok wywodów. Dygresja – dopowiedzenie, krytyczna uwaga, sprecyzowanie.

5). Przypis odsyłający – nawiązanie do tego, co było lub sygnalizujemy zagadnienie, które będzie dalej szczegółowo rozpatrzone i zaprezentowane. Ale odsyłamy też do innych autorów, którzy pisali na omawiamy temat, zob. por.

Przypisy są konieczne w opracowaniu naukowym.

Zajęcia proseminaryjne blok 12)

Stosowany język naukowy

- 1). Język – poprawny, piszemy lekką ręką, bez zawilóści, wyrażając jasno swoje myśli. Zgrabnie formułować zdania. Nie trzymać się usilnie raz napisanych zdań. Analizujemy napisane treści może coś powinniśmy zmienić w brzmieniu.
- 2). Nie powtarzać się w tekście. Ukazywać logiczny rozwój myśli i wywodów. Można kończyć paragraf podsumowaniem własnymi zdaniem.
- 3). Łączyć własne myśli z materiałem zaczerpniętym ze źródeł, czy opracowań innych autorów.
- 4). Logiczne następowanie po sobie myśli wyrażanych w treści opracowania.
- 5). Unikać wyrażen języka potocznego.

Pisanie pracy (tekstu) na komputerze

- 1). Piszemy 12 Times New Rom, w trakcie pisania można 14 dla wygodniejszego tworzenia, myślenia i pisania.
- 2). Odległość interlinia 1/5 półtora odległości;
- 3). Zrobić dzieleni wyrazów w ikonie język i justacja, chodzi o przygotowanie pliku do pisania.
- 4). Wstaw znak spacji II kliknąć.
- 5). Jeśli chodzi o pisanie - generalna uwaga: - **pisać starannie!!!**
Gdy piszemy przypis i wstawiamy go, od razu przenosić go do pliku Bibliografia. Na razie na końcu tekstu, a potem przenosimy do Bibliografii i uzupełniamy opis i strony.
- 6). Rozdzielić – źródła: I Akty Prawne Państwowe; II Akty Prawa Kościelnego; Dokumenty kościelne, Konstytucje, Ustawy, Rozporządzenia, Zarządzenia, Dekrety, Wyrok SA, Wyrok NSA, TK, SN,; III Literatura przedmiotu; IV Materiały Internetowe; Zglądać do fachowych książek i zobaczyć jak robią przypisy i Bibliografię.

Pisać s. a nie str. Robić spacje w tekście i kropki na końcu zdania i na końcu przypisu.

Opis w przypisie albo **1) Kropkowy**: S. Kasprzak. Wybrane zagadnienia z prawa kościelnego. Lublin 2000 s. 235.

2) **Przecinkowy**: S. Kasprzak, Normatywny wymiar ekologicznych i sozologicznych idei w systemie prawa państwowego i kościelnego, Lublin 2003, s. 147.

W przypisie Imię jest pierwsze (inicjał S) **S. Kasprzak**, a nazwisko na drugim miejscu. W wykazie bibliografii jest odwrotnie **Kasprzak S.**,

Kasprzak S., Organizacja działalności misyjnej Kościoła Katolickiego w świetle Prawa Kanonicznego, 1999.

Artykuł podaje się gdzie jest opublikowany. Np.. w czasopiśmie podaje się zakres stron do wykazu bibliografii; a w przypisie na dole strony podaje się aktualną stronę którą cytujemy. W czasopismach nie podaje się redaktora, natomiast w dziełach zbiorowych trzeba podać **pod redakcją kogo**.

Tworzenie tekstu naukowego

1). Nie przepisywać żywcem ze źródła, ale starać się czytać, obczytywać i na kserowych tekstach lub fotografiach wyszukiwać co się podoba, z czym się utożsamiamy i gdy chcemy coś wykorzystać w całości jakieś zdanie dajemy cudzysłów. „(...)”. „Prawo cywilne zajmuje się także rodziną”. Możemy wykorzystać myśl a słowa dobieramy swoje, chyba że cytujemy kodeks lub ustawę.

Por. – gdy przywołujemy innych autorów, którzy piszą o tym czy się zajmujemy;

Zob. Gdy tylko odsyłamy czytelnika do autora, czy autorów, którzy na ten temat piszą.

Przykład monografii: **S. Kasprzak**, Patronat misyjny w Hiszpanii, Portugalii i w państwach kolonizowanych w okresie od XVI do XIX wieku, **Lublin 2018**.

Ustawa o zawodzie lekarza z marca 2001 roku Dz.U. z 2001 r. Nr 136, poz. 120 (Uozl, Art. 16.

Parafrazujemy tekst, do którego zaglądamy i z którego korzystamy. Najpierw gromadzimy materiały z XERA i ustawy, Różnego rodzaju źródła, czytamy, zakreślamy, robimy wypiski, szczególnie to co nas interesuje i ubieramy to w swoje myśli, by nie było podobieństwa ze źródłem.

2). Ciągłe czytać, poszukiwać interesujący nas źródeł, artykułów, książek, komentarzy, dokumentów, aktów prawnych, instrukcji z przypisów dzieł, nowe przypisy i autorzy, czytać wybierać i nie odkładać na później na półkę, ale od razu wycinać to co nas interesuje, zakreślać, zaznaczać ołówkiem lub kolorowym mazakiem i gromadzić tematycznie w teczki lub kartoniki materiał naukowy. Brać się do opracowania i pisania pracy. Mieć już otwarty plik w komputerze MGR lub pracy proseminaryjnej, ze spisem treści i wpisywać a literaturę gromadzić alfabetycznie na końcu tekstu pod nazwą Bibliografia, dokładać ciągle nową. Do pracy dodajemy treści ze źródła przerobione, na własny sposób myślenia i własny pożytek, by nie było podejrzeń o plagiat. Podlegamy ocenie programu antyplagiatowego ogólnopolskiego przed obroną magisterki JSA. Pisać starannie swoją pracę dyplomową.

3). Nie bać się przypisów, bo jak jakiś tekst piszemy i twierdzimy, musi mieć udokumentowanie skąd jest albo do czego się donosi. Zawsze dajemy przypis, nawet jeśli nic od nikogo nie bierzemy. Jak coś twierdzę coś piszę konkretnego, zaznacza się skąd to jest. Nie można od kogoś brać pomysłu, kraść, i nie odnosić się do źródła. Także można łączyć zdania i twierdzenia własnymi zdaniami i myślami. Tok rozważań i refleksji rozwija się. Ma być widoczny kierunek wywodów i toku myślenia. Zwłaszcza konieczne są wstępy do

paragrafów i po wyczerpaniu treści paragrafu umieścić krótkie wnioski i własną ocenę;

4). Nie robić z tekstu naukowego własnego komentarza. Nie przepisywać komentarzy naukowców i prawników i nie stosować ich metody. Pisać tekst naukowy od własnego zdania i uzupełniać to co napisane o nowe zdania i myśli. Praca magisterska dojrzewa, powstaje, i nie można twierdzić, że ją się napisze tak za jednym zamachem. Będzie niedojrzała i płytka. Dojrzewa, dlatego trzeba udać się do biblioteki, być coś nowego znaleźć do jej kontynuacji.

5). Odnosić się do źródeł Akty prawne, Konstytucje, kodeksy, ustawy, Instrukcje, zarządzenia, dekrety, Glosy, Rozporządzenia, Uchwały, i trzeba to przeplatać w tekście, także wyroku SN, TK, SA, NSA. Prowadzić w tekście dyskusję przywołując stanowiska naukowców, podierać się aktami prawnymi i odnosić się do źródeł i piśmiennictwa tematycznego. Nie rozgraniczać, że najpierw autorzy a potem akty prawne i orzecznictwo, to trzeba wplatać do tekstu podejmując dyskusje naukową, żeby treść była ubogacona. Można też dołączyć materiał z Internetu, jeśli jest konieczny.

6). Pisać językiem poprawnym, klarownym, naukowym i nośnym, nie wprowadzać do tekstu zdań pustych i nie dopowiadać do zdania innym zdaniem. Używać języka fachowego bez wtrącania elementów potocznych. Język pisarski ma być dostojny, poważny, prawniczy, język wykładni.

7). Praca nie musi być jedynie tekstem opisowym, ale może być wkomponowany element dyskusji i ukazaniem różnych myśli a nawet stanowisk wybranych autorów. Można ukazać stanowiska przeciwstawne i pokazać ostateczne rozumienie danej kwestii. Można zająć się jednym autorem i jego dorobkiem naukowym.

8). Pisać logicznie, czytelnie, przejrzyste. Używać zdań pełnych jednoznacznie brzmiących, w treści dokończonych nie za długich, dzielić je przecinkami i kropkami. Każde napisane zdanie ma coś wnosić ubogacającego do całości tekstu naukowego. Nie powinno się urywać zdania i myśli. Nie przeskakiwać z

kwiatka na kwiatek. Czuwać i panować nad pisanym tekstem. Zdaniu, które piszemy musimy się przyglądać, czy nie ma błędów stylistycznych, ortograficznych, rzeczowych, gramatycznych, merytorycznych i literówek. Czytać zdania, by je wyczyścić z błędów, zwłaszcza gdy dajemy tekst do promotora.

9). Zwracać uwagę na spacje, odległości między wyrazami, włączyć sobie funkcję spacji, by widzieć w czasie pisania czy nie ma za dużo odległości między wyrazami w zdaniu.

10). Założyć plik sobie do pisania tekstu pracy MGR, opracować, przygotować, ustawić stronę, interlinia 1.5. Włączyć automatyczne dzielenie wyrazów a także justację tekstu, żeby tekst być wyrównany i wtedy przyjemnie się pisze tekst główny pracy.

11). Trzymać kopię i ciągle ją uaktualniać, żeby nie było różnych wersji pracy. Kopie trzymać na *Kingstone* lub na twardym dysku zewnętrznym. Prace można stracić, komputer się zepsuje i nie ma pracy a obrona niebawem.

12). W przypadkach, gdy wstawiamy nowy przypis, dajemy Inicjał Imienia i Nazwisko, np. P. Hemperek, *Źródła Powszechnego Prawa Kanonicznego*, Lublin 1995, s. 118-119. W przypisach nie pisze się godności ani stopni naukowych, tylko inicjał imienia i Nazwisko. Opis przypisów ma być ujednolicony i konsekwentni. Decydujemy się albo przecinkowy, albo kropkowy. S. Kasprzak, *Kardynał Kamerling Świętego Kościoła Rzymskiego, Urząd. Historia. Zadania*, Lublin 2007; lub J. Świtka. *Prawo karne a etyka zawodowa. Przemysł* 2010 s. 15-16.

13). Jeżeli mamy wątpliwości i nie mamy pewności, jak zacytować jakiejś źródło, zobaczyć jak jest w przypisach dzieła z którego korzystamy.

14). Nie korzystać z treści gotowej pracy magisterskiej lub doktorskiej, podkreślamy to ponownie, gdyż jest to nierzetelne. Można skorzystać z wykazu literatury i źródeł. Można zrobić zdjęcie lub xero i poszukać dzieł w bibliotece i wtedy z nich można korzystać.

15). W umyśle badacza powinna włączać się metoda naukowa pracy badawczej. Trzymać się tej metody przez partie pracy, przez kolejne paragrafy podejmowanych rozważań. Można wskazać na metodę opracowania w danej partii treści w zależności od przedmiotu prowadzonych rozważań.

16). Gdy jakaś partia treści pracy będzie na stadium ukończenia, to czytać sobie na głos, żeby wykryć i usunąć błędy literowe, jak i inne błędy stylistyczne czy merytoryczne, albo dopełnić braki. Tekst należy wyczyścić przed oddaniem do poprawy przez promotora i przed daniem do oprawy introligatorskiej.

17). Stosować się do zaleceń promotora.

18) Tekst naukowego opracowania pisać starannie zgodnie z zasadami warsztatu pisarskiego.

Pisanie tekstu naukowego (MGR)

- Obejmować myśleniem całość i szukać w źródłach interesujących treści, które będą nam przydatne, by je zrekonstruować i zastosować we własnym tekście, przy czym zaznaczamy źródło skąd pochodzą treści lub inspiracja o której piszemy;
- Dawać własne przemyślenia i wnioski, podsumowanie;
- Dbać o dynamiczność opracowania, które tworzymy, by treść żyła, by rozwijał się tok wywodów, można przywoływać poglądy i stanowiska naukowe wybranych autorów lub znaczących naukowców;
- Przedstawiać różne znalezione poglądy, ale też wskazać własną tezę i ją udowadniać. Trzeba wykazywać bogactwo zagadnienia lub problematyki, którą się zajmujemy, dlaczego nas to zainteresowało.
- Podsumować rozdział czy paragrafy paroma samodzielnymi zdaniem;

- Mieć na względzie założony cel pracy oraz tezę tematu, o którym będzie mowa we wstępie pracy, by całość rozważając ukierunkowywać myślenie na główny temat;
- Trzymać się jednej linii, wyprowadzając wątki w toku myślenia, by udowodnić, że doszliśmy do założonego celu wykazując jakie były trudności lub przeszkody. Wykazać do czego się doszło, czy obroniliśmy stanowisko przedstawione w treści pracy;
- Starać się odważnie tworzyć własne wyjaśnienia, interpretacje i dopowiedzi;
- **Uwaga:** nie przepisywać surowych tekstów, myśli i rozważań kogoś innego z tekstu książek, artykułów, glos czy innych źródeł. Jeśli coś omawiamy, cytować w cudzysłowie źródła z pierwszej ręki;
- Wykorzystywać na przemian wiele źródeł i publikacji drukowanych, nie koniecznie jedynie z Internetu; z Internetu tylko sporadycznie wykorzystywać materiał naukowy, zaznaczając dokładną stronę internetową i godzinę dostępu; Ożywić własny tekst, dyskusją, opracowanie ma być dynamiczne, pokazać rozwój toku myślowego i wywodów.

Dobieranie źródeł do naukowego opracowania

- Szukać nieustannie materiału na interesujący nas temat w różnych regionach Polski, ośrodkach naukowych, czy nawet za granicą;
- Materiały najpierw studiujemy, czytamy, wchłaniamy, wyrabiamy swoje myślenie i własny obraz widzenia poznawanej problematyki;
- Utożsamiamy się z tą wybraną problematyką, czynimy ją jako własną;

- Poszerzamy punkt widzenia z różnego punktu (aspektu) patrzenia;
- Postrzegamy zagadnienie w kontekście historycznym, politycznym, okresie historycznym, przywołując odpowiednie akty prawne, jeśli były, a także wskazać na aktualnie obowiązujące.

Cel pracy naukowej

Celem pracy naukowej jest dostrzeżenie problemu i za pomocą odpowiednich narzędzi i metod odpowiedzenie na postawione pytania. Cel to porządkowanie wiedzy w jakimś uogólnieniu i wycinku wiedzy, w jakimś zakresie. Celem jest też wypełnianie luk w opracowaniach, w zabieraniu głosu w dyskusji na jakiś temat. Jest to głos w dyskusji naukowej.

Cele szczegółowe

- Diagnozowanie stanu wiedzy w przedmiocie, który badamy;
- Gromadzenie materiału na postawiony temat lub wskazane zagadnienie;
- Systematyzacja wiedzy kompetentnie do dziedziny i dyscypliny
- Dostrzeganie problemów;
- Opracowanie czyni jakiś problem aktualnym;
- Analiza zagadnienia, którym się zajmujemy;
- Precyzowanie pewnego zakresu wiedzy.

Strategia pracy naukowej

- Teza postawiona w opracowaniu;
- Pomysł opracowania, jej struktury i kierunku badań;

- Wybór metody w umyśle badacza, metoda to odpowiednia ścieżka badawcza;
- Podążania krok za krokiem; pisać i tworzyć precyzyjnie, być rzetelnym w korzystaniu ze zdobytego materiału.
- Obczytywać się w dostępnym materiale i poszukiwać nowego;

Cechy nauki dziś:

- Interdyscyplinarność;
- Korzystanie z osiągnięć innych naukowców i badaczy;
- Można korzystać z filozofii, ogólnej metodologii nauk, psychologii, historii, prawa, aksjologii, teologii, prawa kanonicznego, administracji, katolickiej nauki społecznej, Katechizm Kościoła katolickiego, Dokumenty Soboru Watykańskiego II, Nauczanie Papieskie, II Polski Synod Plenarny, Nauka Administracji, Historia Administracji.

Zakończenie pracy MGR

Zakończenie nie jest powtarzaniem wstępu ani treści omówionych rozdziałów. Zakończenie jest podsumowaniem, stawianiem wniosków i podkreślenie co się osiągnęło i do czego się doszło, podkreślić czy były trudności z pisaniem i jakiego rodzaju. Wskazanie czym można się zajmować w przyszłości, czy praca wnosi coś do dyscypliny naukowej. Podaje się własne spostrzeżenia i wrażenia po napisaniu pracy. Można także przywołać zasadnicze zagadnienie, aby je na koniec jeszcze raz zasygnalizować. Zakończenie jest zestawieniem wniosków do których autor pracy dochodzi, stwierdza do czego doszedł w swoich dociekaniach. Zakończenie jest usystematyzowaniem zabiegów jakie były podejmowane w opracowaniu. Mogą być propozycje, czy ukazana diagnoza stanu wiedzy i badań na dany temat, który nas interesuje. Czy dana dziedzina wiedzy jest w ogóle omawiana czy nie. W zakończeniu można zestawić wnioski do jakich autor doszedł. Można wskazać na rezolucje, propozycje i postulaty. Trzeba odpowiedzieć czy temat został do końca opracowany i problem rozwiązany. W zakończeniu powinno znaleźć się nawiązanie do całości opracowania. Zacząć od stwierdzeń do planu, problematyki, ale tylko w kilku nośnych zdaniach. Nie opowiadać co było zrobione w pracy. Trzeba wyraźnie stwierdzić czy został osiągnięty zamierzony cel pracy, jaki został zamierzony przez autora. Można wskazać, jakie były trudności ze szukaniem materiałów, źródeł, lub inne, np. z literaturą obcojęzyczną. Nie powtarzamy wstępu, czyli nie piszemy szczegółowo o planie pracy. Można wskazać co było zasadniczym zagadnieniem. Ogarnąć całość, w wywodzie w kilku czy kilkunastu zdaniach odnoszących się do problematyki, jej aktualności i wagi, że istnieje potrzeba dalszych rozważań i podejmowania tego typu zagadnień. Można wykorzystać jakąś złotą myśl Papieża, lub jakiegoś słynnego naukowca lub poety. Można zebrać i wykazać jakieś

usystematyzowane wnioski odnoszące się do całości opracowania. Podsumować całość nie jej części zawarte w rozdziałach.

Korzystanie z prac magisterskich i doktorskich

Jedynie można wykorzystać zgromadzoną bibliografię. Znaleźć i dopiero korzystać, nie przepisywać myśli i treści z innej lub podobnej pracy magisterskiej oraz innych dostępnych maszynopisów. Nie można kompilować materiału np. z 15 prac magisterskich. Jeśli nas coś zainteresowało w innej pracy mgr lub dr trzeba starać się zapamiętać treść i rozwijać ją zgodnie z własną wiadomością lub zdolnościami. Lepszym wyjściem jest zgromadzenie materiału własną pracą z księgarni, bibliotek czy antykwariatów i wtedy pisać według własnego uznania uczciwie i starannie.

Struktura pracy lub Opracowania

Plan ma być taką siatką okalającą świadomość zagadnienia w adekwatnym zakresie ujęcia badawczego. Plan jest matrycą pracy. Nie może być plan szerszy niż temat (tytuł), ani węższy. Tytuł jest ideą opracowania. Musi się zgadzać zakres. Ale temat (tytuł) ukrywa z II strony to wszystko co szczegółowo przedstawiamy w swoim opalcowaniu. Plan wytycza kierunek badań naukowych i trzeba go efektywnie i systematycznie realizować w oparciu o właściwe źródła i dostępną literaturę. Należy się zastanowić ile ma być rozdziałów i ile paragrafów w rozdziałach. Tyle ile potrzeba.

Poprawianie tekstu pracy dyplomowej (MGR) lub innego

1). Trzymać tekst w komputerze na twardym dysku i na nośnikach przenośnych Pendrive;

- 2). Pracować na twardym dysku i ciągle potwierdzać zapamiętanie; Przechowywać pracę w kilku egzemplarzach na wypadek utraty tekstu;
- 3). Czytać na głos napisany tekst za pomocą kursora przesuując po tekście, zdanie za zdaniem i usuwać błędy stylistyczne, literówki, a także poprawiać złe brzmienie tekstu, błędy rzeczowe;
- 4). Doszukiwać się poprawnych zapisów dokumentów urzędowych, państwowych i kościelnych, innych występujących w przypisach;
- 5). Przypisy sporządzać poprawnie albo systemem przecinkowym albo kropkowym (konsekwentnie i starannie);
- 6). Widzieć tekst całościowo pod względem logiki. Ocenić samodzielnie jakość zdań, sformułowań, pod względem interpunkcji i nośności zdań;
- 7). Unikać całościowego przepisywania tekstu innych autorów, tworzyć własny tekst na podstawie inspiracji zaczerpniętych z literatury;
- 8) Nie wtrącać do tekstu własnego opracowania słów czy terminów niezrozumiałych i z użytku potocznego. Stosować język naukowy w całości pisanej pracy dyplomowej;
- 9). Nie przepisywać zdań ani nie brać przypisów z innych prac mgr lub książek i opracowań, jeśli nie miało się tych pozycji we własnym ręku, taka jest zasada naukowa;
- 10) W przypisie mogą być tylko takie źródła, do których mieliśmy dostęp osobiście. Nie wpisywać czegoś, czego nie widzieliśmy na własne oczy. To jest nie uczciwe i nierzetelnie naukowo.

Zajęcia proseminaryjne blok 13)

Jak pisać Recenzję (wydawniczą lub inną)

- 1). Przedstawienie tematu (tytułu) opracowania przedstawionego i danego do recenzji);

- 2). Ocenic zgodność treści pracy z tematem (tytułem), czy dana praca jest na temat;
- 3). Odniesienie danego napisanego i ocenianego dzieła do rzeczywistości (aktualność) czy wypełnia lukę naukową (pole badawcze);
- 4). Ocena merytoryczna – struktura, treść rozdziałów – o czym są co omawiają;
- 5) Ocena formalna (przypisy, styl, język, interpunkcja, zasady pisowni i warsztatu pisarskiego). Czy przypisy są poprawnie sporządzone;
- 6). Wykorzystywanie źródeł na jakich autor dzieła się opiera. Czy są źródła w językach obcych;
- 7). Czy wskazano na metodę badawczą – jaką metodę autor pisze swój artykuł lub inne dzieło;
- 8). Stan badań --→ czy jest na ten temat dużo piśmiennictwa i opracowań;
- 9). Jakie są perspektywy na przyszłość?
- 10). Ocena języka pracy (bogactwo języka czy napisano dzieło bardzo pospolitym językiem i ubogim mało interesującymi sformułowaniami;
- 11). Jaki jest charakter pracy:
 - * opisowy
 - * badawczy
 - * wartościujący
- 12). Ocena pod względem wniosków i własnych odkryć – czy są, czy recenzowane dzieło wnosi coś nowego do dyscypliny naukowej.
- 13). Uwagi ogólne o metodzie o słownictwie, terminologii o umiejętności przybliżania i wyjaśniania podjętej problematyki;
- 14). W pracy – opracowaniu należy zachować proporcję w treści i ocenić ogólnie;
- 15). Czy dany materiał wnosi „novum” do danej dziedziny naukowej. Czy wypełnia lukę badawczą. Jeśli tak, to trzeba to wyrazić słowami.

Zajęcia proseminaryjne blok 14).

Kwerenda naukowa

1).

To badanie naukowe indywidualne i samodzielne, które ma za cel zbieranie dostępnego materiałów na dany obszar badawczy (temat). Przede wszystkim szukamy literatury, książek, artykułów, raczej drukowanych, rzadko z Internetu. Trzeba szukać mając dzieła w przypisach, szukamy je, a te z kolei mają nowe źródła. W taki sposób zbieramy zadawalającą ilość poszukiwanej literatury.

W pracach historycznych szukamy opracowań, gdzie odnajdujemy 1) kontekst historyczny, 2) fakty, 3) okoliczności, 4) zmiany, 5) właściwe meritum, o które nam chodzi, 6) akty prawne osadzone w historii, jako materiał historyczny.

2). Nasze poszukiwanie literatury przedmiotu i pomocniczej może mieć dwie ścieżki badawcze.

I) 1. Akty prawne – osadzone w historii wydarzeń politycznych;

2. Dekrety – Ukazy Cara, Cesarza, Króla, Władcy;

3. Rozporządzenia;

4. Ustawy;

5. Konstytucje;

6. Kodeksy z różnych gałęzi prawa;

7. Edykty;

8. Ustawa konstytucyjna i inne;

II. Literatura typowa z:

- Historii administracji;
- Historii Prawa;
- Historii Ustroju Państw;
- Historii Polski, różnych autorów;

- Książki, Komentarze; Encyklopedie; Podręczniki, Komentarze prawnicze;
- Atlasy;
- Podręczniki historyczne.

Cytujemy bezpośrednio ze źródła a nie z II ręki.

III. Literatura Pomocnicza;

IV. Opracowania;

3). Zdobywanie materiałów naukowych dokonuje się przez cytowanie, podkreślanie i wynotowywanie na fiszkach lub Xero, lub na zdjęciach czy skanowane z zaznaczeniem źródła, autora, tytułu i Roku Wydania i zakres stron.

4). Wypisujemy fragmenty tekstu, który nas interesuje; jak mamy zrobione xero czy skan lub fotografię, możemy zamalowywać na inne kolory mazakiem, by te strony były już wybrane i przygotowane do wykorzystania do głębszej refleksji.

5). Z ułożonego planu pracy lic. proseminaryjnej i mgr nie jesteśmy do końca zadowoleni, wynika to z faktu, że nie wiemy jakie dać paragrafy, dlatego studiujemy różne źródła, ustawy, akty prawne i literaturę, wtedy bardziej poznajemy zakres problematyki z danej dziedziny i dyscypliny, wtedy jest łatwiej zwerbalizować nazewnictwo w układanym planie, umieścić właściwe punkty i podpunkty. Paragrafy w rozdziałach mogą się dynamizować i ulegać zmianom, ale pod kątem brzmienia i zakresu treściowego nazwy u tytułu danego rozdziału. Tak samo rozdziały i ich ilość zależy od wnikliwości autora pracy. Ilość jest dowolna, ale ważne jest, by rozdziały i ich zakres treściowy mieścił się zasadniczo w głównym tytule – tematu pracy mgr. Najwięcej zabiegu jest z chodzeniem do biblioteki i zbieranie materiałów. Następnie czytanie i wypisywanie interesujących nas partii treści. Chcemy skorzystać w pracy z zasobów bibliotek, zakładów prawa, nie może być pominięcia – odwiedzin i to częstych w bibliotece, zakładach i archiwach. Nie ma innej drogi do sukcesu napisania dobrej pracy magisterskiej. Unikać materiałów internetowych, raczej szukać i sięgać do źródeł pisanych i drukowanych.

6). Nosimy w głowie w myślach temat, który nas trapi, zastanawia, intryguje, interesuje, i chcemy go w przyszłości opracować we własnym dziele sporządzonym na piśmie;

7). Szukamy miejsc (antykwiariaty, biblioteki, zakłady naukowe, księgarnie, szukamy autorów u tytułów nas interesujących, które mają coś wspólnego z tematem głównym naszego zainteresowania i naukowego pomysłu. Pomysł może być i powinien być oryginalny, nie brany od nikogo i on też wpływa na metodę naukową, dobry pomysł to połowa sukcesu, pod warunkiem, że jest własny i samodzielny.

8). Przeglądając książki, artykuły zaznaczamy fragmenty, części i robimy wypiski, albo xero, gromadzimy materiał tematycznie zachowując w podpisanych teczkach (Rozdział I, Rozdział II, Rozdział III, Rozdział IV itd. Robimy to po to, aby mieć materiał oddzielony tematycznie na poszczególne rozdziały i paragrafy.

9). Następnie w oparciu o zgromadzony materiał, który czytamy, studiujemy, staramy się nazwać paragrafy, o czym jest mowa i to, nazywamy terminami umownymi, by powstał I Rozdział i do niego szczegółowe paragrafy, a potem kolejne rozdziały i podrozdziały, paragrafy. Jeśli to konieczne – można dołączyć inne rozdziały, w zależności od potrzeby i jeśli mamy materiał na napisanie więcej rozdziałów.

10). W kwerendzie powinniśmy także brać pod uwagę

- Prowadzić fiszki źródłowe;
- Można wypiski robić albo xero, fotografować artykuły czy skanować książki;
- Nie przepisujemy całych passusów materiału i zdań, wywodów czy poglądów autorów, ale dokonujemy streszczeń, uogólnień, robimy parafrazę i poprawki na własny styl i potrzebę; podajemy nazwisko autora, tytuł dzieła, jeśli zbiorówka redaktor, zakres stron, miejsce wydania i rok wydania. Musi być cały kompletny opis cytowanego dzieła.

- Opracowywanie poszczególnych rozdziałów i szczegółowych paragrafów należy dokonywać bardzo starannie, zwracać uwagę na styl, język, interpunkcję i zwracać uwagę na poprawność stylistyczną. Uważamy na wszystko kropki, przecinki, spacje, na pisana treść, by nie wkładały się błędy interpunkcyjne czy merytoryczne.
- Treść wypisywać zgodnie z tematem i tytułem rozdziału, paragrafu, trzymać się tematu, po prostu pisać na temat.
- Praca dyplomowa, np. magisterska gromadzi jak najwięcej materiału i szeroki wykaz bibliografii, co dajemy do przypisu to musi znaleźć się także w bibliografii. Praca jest zbiorem szeroko rozumianych źródeł i literatury przedmiotu.
- Szukać literatury przedmiotu i literaturę pomocniczą, około tematyczną, taka też jest wskazana i potrzebna.
- Umiejętnie korzystać ze źródeł, nie przepisywać bezmyślnie książek czy opracowań naukowych znanych autorów.
- Sporządzać przypisy, żeby wykazać skąd korzystaliśmy i aby nie popełnić plagiatu.

Streszczenie

To ślad jaki nanosimy na zdarzenie naukowe. Streszczamy czyli skracamy, uogólniamy, tekst w zależności od obszerności i wielkości tekstu, który chcemy streścić. Ze strony możemy streścić w dwóch lub trzech zdaniach. Czytamy dany tekst i robimy sobie notatki. Jeśli jest tekst, który zawiera 15 lub więcej do 20 stron, takie notatki są wskazane. Na pewno przed streszczaniem tekst należy osobiście przeczytać. Tekst poddany streszczeniu może być łatwy do zrozumienia lub bardzo trudny. Czytamy raz, jeśli trzeba czytamy drugi raz, żeby zapoznać się z całym materiałem i umieć odpowiedzieć sobie na pytanie: O czym jest tekst, który został przeczytany. Ważna tu jest percepcja czytającej

osoby. Percepcja jest różna, lepsza i gorsza, w zależności od pamięci i spostrzegawczości, czy więcej ktoś zapamiętuje czy tylko trochę, to tak jak z uczeniem jakiegoś materiału na egzamin lub zaliczenie. W zależności od objętości streszczanego tekstu dzielimy tekst na części mniejsze. A te podzielone jeśli mają po parę stron, można także podzielić raz jeszcze. Następnie z wielką uwagą czytamy części i te zapisujemy w symbolach, skrótach lub opisie w kilku zdaniach, o czym dana część traktuje. Streszczenie to nic innego, jak zaprezentowanie w krótszej wersji tego tekstu, który poddaliśmy zabiegowi streszczenia. Można tego dokonać przez zastosowanie wyrażeń, idei, czy symboliki. Streszczenie jest bardzo pożądaną umiejętnością dla każdego pisarza wielkiego i małego, także dla magistranta. Taki zabieg pisarski jest bardzo często potrzebny w naszej aktywności pisarskiej, naukowej. Streszczenie powinno być krótkie, rzeczowe, treściwe, bez wchodzenia w szczegóły. Ma obrazować całość streszczanego tekstu. Nie może być przepisywaniem passusów treści opracowania. Trzeba kłamrą myślową ująć fragment przerobionego lub przeczytanego tekstu. Streszczenie powinno obejmować całość omawiania streszczonego tekstu. Jest to w pewnym sensie uogólnienie, z jakim w nauce i piśmiennictwie się możemy spotkać. Przechodzimy od początku w refleksji do końca. Nie dodajemy swoich spostrzeżeń ani swoich podsumowań.